

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

MENSELIJKE SCHADE IN HET GEMENE RECHT EN IN HET SOCIALE RECHT EEN BEKNOPTE VERGELIJKING VAN BEGRIPPEN

Het schadebegrip van het gemene recht is universeel: het omvat alle mogelijke schade, zoals ze in de werkelijkheid voorkomt. Het sociale recht werkt met beperkte schadepos-ten. Deze kunnen bijgevolg niets anders zijn dan onderde-len van het universele begrip. Er kan immers geen schade bestaan buiten het universum van alle mogelijke schade¹.

Doel van dit onderzoek is in het schade-universum de delen aan te tonen die door het sociale recht bestreken wor-den. Om vergelijkingen te maken moet inderdaad bekend zijn wat vergelijkbaar is.

Vooraleer aan zulk een vergelijking kan worden begon-nen, moeten de indelingen onder ogen gezien worden die door het gemene recht worden aangelegd. Ook moet een poging worden gedaan om de gebruikte terminologie een exactere betekenis te geven. Het woordgebruik in het geme-ne recht laat immers even veel te wensen over als in het sociale recht.

I. De indeling van de menselijke schade in het gemene recht

Zowel voor het sociale recht als voor het gemene recht moet aangedrongen worden op het uit elkaar halen van de problemen verbonden aan het omschrijven van de «scha-de» enerzijds en de problemen van de «schadeloosstelling» anderzijds. Er is geen ordelijk inzicht mogelijk als deze twee zeer verschillende fenomenen voortdurend met elkaar worden gemengd². De menselijke schade is overigens een realiteit waarop het recht geen vat heeft. Ze moet genomen worden zoals ze is, wil men ervoor zorgen dat de schade-loosstelling — het enige voorwerp van het rechtsbeleid — billijk is³. Nergens komt dit grondbeginsel beter aan bod

dan in het gemene recht.

Er bestaan dus goede redenen om het onderzoek naar de schaderealiteit en naar de middelen om die te verhelpen scherp uit elkaar te houden. Daarom is het eerste hoofd-stuk gewijd aan een bespreking van de begrippen die de schade nader omschrijven. In het tweede hoofdstuk komt de schadeloosstellingsterminologie aan bod.

§ 1. Personenschade en zakenschade

De schade aan «zaken» (levenloze goederen, dieren en planten) wordt zeer uitzonderlijk door het sociale recht be-hartigd⁴. Wanneer het een enkele maal toch gebeurt, gaat het meestal om zaken die zeer dicht bij het menselijk lichaam staan, zoals beschadigde prothesen⁵.

De vergelijking tussen het gemeenrechtelijke en sociaal-rechtelijke gebied begint bijgevolg pas daar waar er schade aan de mens optreedt. Op dit terrein bestaat er een groot gemeenschappelijk veld, hoewel er ook hier gebieden zijn waarop het sociale recht tot nog toe zelden of niet optrad.

Men geve er zich rekenschap van dat de schade aan «-zaken» frequent «materiële» schade genoemd wordt. Dit geeft aanleiding tot misverstanden wanneer in verband met menselijke schade onderscheid gemaakt wordt tussen «mo-rele» en «materiële» schade (cf. infra). Het is evident dat er een enorm verschil bestaat tussen de materialiteit van de zaakschade en die van de personenschade. Veel meer nog dan het begrip «moreel» stichtte de term «materieel» in de rechtsleer en de rechtspraak verwarring. We zouden dit on-derscheid beter niet meer gebruiken. Maar gezien onze oude spreekgewoontes zal dit wel een vrome wens blijven. Wie ermee doorgaat zou er toch minstens voor moeten zor-gen dat hij de verschillende betekenissen van het begrip «materieel» niet door elkaar haspelt.

¹ VIAENE, J., *Schade aan de mens. Evaluatie van de gezond-heidsschade*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Interna-tionale Uitgeversonderneming, 1976, p. 226-238.

² VIAENE, J., LAHAYE, D., VAN STEENBERGE, J., «Een begrip-penkader voor de hervorming van de sociale zekerheid», *Sociaal-rechtelijke Kronieken*, 1983, nr. 2, p. 69-75.

³ VIAENE, J., «Het loonverlies en zijn verdeling over meerdere oorzaken: rationele of forfaitaire evaluatie», *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 1981, nr. 10, p. 868-870.

⁴ Toch bestaan er uitzonderingen. J. BAETEN vestigde onze aan-dacht op een dergelijke curiositeit uit het verleden (art. 1, wet 23 juni 1894 op de mutualiteiten): het verzekeren van vee en oogst kan het voorwerp uitmaken van het statutaire doel van de zieken-fondsen. Of het gebeurt weten we niet.

⁵ Voorbeeld: art. 26, eerste lid, van de Arbeidsongevallenwet van 10 april 1971.

§ 2. Directe schade en gereflecteerde schade

Wegens het feit dat de mens een sociaal wezen is (d.w.z. met vele banden verbonden aan andere mensen), heeft elke schade die op een persoon inslaat ook steeds kwade gevolgen voor de mensen met wie hij verbonden is⁶. De rechtsleer houdt deze twee soorten schade — de directe schade en daaruit voortvloeiende gereflecteerde schade — niet genoeg uit elkaar. Om goede vergelijkingen te maken met het sociale recht is dit echter absoluut nodig.

We behandelen daarom eerst het fenomeen van de directe schade: de schade geleden door diegene die in eerste instantie getroffen wordt. Helemaal afzonderlijk daarvan bespreken we de gereflecteerde schade: de schade geleden door personen die nauwe, positieve banden hebben met het beschadigde slachtoffer.

Beide terreinen worden door het gemene recht en het sociale recht bestreken.

§ 3. De directe persoonlijke schade

Wanneer over schade wordt nagedacht, kan men twee kanten uit. Allereerst kan gepoogd worden de inhoudelijke kenmerken van de opgelopen schade te omschrijven. Traditioneel heeft de rechtsleer zich vooral op dit probleem toegelegd, hoewel het niet het belangrijkste is. Veel interessanter zijn de structurele kenmerken van de schade: het beeld dat we in elk object ontdekken, zodra het schade lijdt. Dit beeld kan het voorwerp uitmaken van een objectieve logische analyse, die moeilijk kan worden betwist. Dit laatste kan niet gezegd worden van de inhoudelijke definities van de schade, die steeds een filosofische achtergrond hebben.

1. De inhoudelijke indelingen van de schade

Bij de aantasting van de menselijke persoon maakt men in het gemene recht meestal het onderscheid tussen «morele» (ook nog genoemd: immateriële, geestelijke, ideële) en «materiële» (of lichamelijke schade)⁷. Bij de eerste wordt de pijn en de smart, het derven van levensvreugde of van andere vitale waarden (seksuele genoegens, enz.) en de zuivere esthetische schade ondergebracht⁸. Bij de laatste klasseert men het verlies van arbeidsinkomen veroorzaakt door arbeidsongeschiktheid en alle uitgaven die gepaard gaan met de hulp en de verzorging van de beschadigde persoon.

Naast dit onderscheid kan men bij nauwkeurige lezing van de rechtsleer nog ook een andere indeling vinden, die beide klassieke categorieën doorsnijdt. Met «schade» bedoelt men enerzijds de beschadigde persoon (de afgerukte

arm, het verloren oog, de gestoorde hersenen, enz.) en anderzijds de daardoor verloren gegane waarden (economische, esthetische, vitale waarden, enz.). Het eerstgenoemd aspect noemen we het «verlies van zijn» (de ontologische inhoud van de schade), het laatstgenoemde het «verlies van waarden» (de axiologische inhoud van de schade)⁹.

Deze laatste indeling is essentieel, want ze beantwoordt aan de belangrijke indeling van de schadeloosstelling in «herstel» en «vergoeding» (cf. fig. 1 en hoofdstuk 2). Het «herstel» lost immers de zijnsschade op, terwijl de «vergoeding» zich tot het waardeverlies richt. Zolang ze niet hersteld is, blijft de zijnsschade bestaan, ook na uitkering van de beste vergoeding. Omgekeerd kan ook een vlug en volledig herstel niet verhinderen dat er waardeverlies overblijft dat slechts met vergoeding (Erzats) kan worden goedge maakt.

In een schema ondergebracht ziet de summa divisio van de menselijke schade volgens het gemene recht er dan ook als volgt uit (fig. 1):

Menselijke schade (Realiteit)	Zijnsverlies	Waardeverlies
Geest (immaterieel of moreel)	4. Immaterieel zijnsverlies	2. Immaterieel waardeverlies
Stof (materieel)	3. Materieel zijnsverlies	1. Materieel waardeverlies
Schadeloosstelling	Herstel	Vergoeding

Fig. 1. Summa divisio van de menselijke schade volgens het gemene recht

We hebben bijgevolg te doen met een vierdelige indeling, die de rechtsleer en rechtspraak nooit goed uit elkaar heeft gehouden, wat aanleiding is geweest tot heel wat misverstanden¹⁰. Vooral het aanwenden van de dualistische tegenstelling «geest/stof», die sinds lang door de menswetenschap als een onding wordt beschouwd, maakt de indeling onnodig ingewikkeld.

Zo geve men er zich rekenschap van dat de term «materiële» schade iets heel anders beduidt wanneer men het over zijnsverlies of over waardeverlies heeft. In het eerste geval (ontologische betekenis van schade) bedoelt «materiële» een aantasting van de menselijke lichamelijkeheid, in het tweede (axiologische betekenis) geval is «materiële» zuivere beeldspraak: nl. een aantasting van de zogenaamde «materiële» waarden. De waarden worden klassiek ingedeeld in «lagere of hogere» waarden, in «materiële en geestelijke» waarden, enz. Maar dit wil niet zeggen dat waarden een ruimtelijke of materiële inhoud hebben. De figuurlijke betekenis van «materiële» moet dus scherp onderscheiden worden van zijn originele betekenis¹¹.

Reeds lang is er in de rechtsleer felle kritiek op het onderscheid morele/materiële schade¹¹. Een oplossing die voorgesteld werd, was te spreken over «patrimoniale schade» en «extra-patrimoniale schade».

⁶ Schade aan de mens, III, o.c., p. 461-489; VIAENE, J., «Begrippen 'schade en risico': definitie en probleemstelling», in *Inhoud, zin en perspectieven van moderne schadebeheersing*, Brussel, Commissariaat-generaal voor de bevordering van de arbeid (Provinciaal Comité van Limburg), 1982, p. 95-99.

⁷ DIRIX, E., *Het begrip schade*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1983, nrs. 85-97.

⁸ KRUIHTOF, R., «La réparation du dommage extra-patrimonial en cas de mort ou d'atteinte à l'intégrité physique», in *Rapports belges aux XIème Congrès de l'Académie internationale de droit comparé*, Antwerpen-Brussel, Kluwer-Bruylant, 1982.

⁹ Schade aan de mens, III, o.c., p. 394-424.

¹⁰ Cf. voetnoot 9.

¹¹ Cf. voetnoot 9.

Met «patrimoniale schade» wordt bedoeld elk verlies dat het financieel patrimonium van de mens treft. Het omvat bijgevolg alle schade die op een rationele wijze in geld kan worden uitgedrukt. Bij persoonschade gaat het in de eerste plaats om het nutswaardeverlies — d.w.z. het economisch verlies voortvloeiend uit de te verwachten vermindering van het arbeidsinkomen — dat de beschadigde mens ondergaat en waarvoor compenserende geldelijke «vergoedingen» kunnen worden aangeboden (vak 1 in figuur 1); en in de tweede plaats om de uitgaven die de getroffen moet doen met het oog op het inzetten van medische en situationele «herstelmiddelen» tot het opheffen van de zijsschade (vak 3 en 4 in figuur 1).

Met «extra-patrimoniale» schade duidt men alle andere schade aan: het verlies dat geen financiële inhoud heeft, maar niettemin zeer reëel bestaat. Dit is dan het onherstelbare zijnsverlies (vak 3 en 4 in figuur 1) en het met geld onmogelijk te evalueren waardeverlies (vak 2 in figuur 1), zoals de vermindering van esthetische of vitale waarden bij de getroffen.

Hoewel het onderscheid tussen patrimoniale en extra-patrimoniale schade bedoeld was om een einde te maken aan de onduidelijke tegenstelling «morele/materiële» schade, is men het veeleer als een synoniem gaan aanwenden¹³. Wat een geldelijke waarde heeft wordt immers ook «materieel» genoemd. Dit is dan de derde nuance die aan deze term kan worden gegeven, wat hem bijzonder dubbelzinnig maakt.

De inhoudelijke indelingen van de schade die het gemene recht aanlegt, zijn bijgevolg vaag en hebben meer verwarring gesticht dan baat gebracht. Eigenlijk zijn de minst gebruikte categorieën (zijnsverlies — waardeverlies) nog de beste. De andere zouden we beter uit de rechtsleer en de rechtspraak bannen. In elk geval doet het sociale recht er goed aan zich zover mogelijk van deze terminologie verwijderd te houden.

2. De structurele indeling van de schade

Gelukkig is er in het gemene recht meer duidelijkheid en eenstemmigheid over de structuur van de schade¹⁴. Sinds het midden van de 19e eeuw is de rechtsleer en de rechtspraak het erover eens dat schade het verschil is tussen de hypothetische voortzetting van de onbeschadigde toestand — met name B?, als voortzetting van een voorgaande toestand A — en de beschadigde toestand C. In een formule uitgedrukt: $D(\text{schade}) = B? - C$.

Omdat dit inzicht in beeld kan worden gebracht, is er ook middel om de structuur van het gemeenrechtelijke schadebegrip zeer nauwkeurig te beschrijven (cf. fig. 2).

De schade is steeds een veld met twee dimensies: waarde en tijd. Schade is geen lineaire afstand tussen twee waarde-niveaus. Vooral bij menselijke schade is de essentiële tijdsdimensie van de schade goed waar te nemen. Hoe langer ze duurt hoe groter ze wordt. Bij de zaakschade kan men de indruk hebben dat de tijdsdimensie van ondergeschikt be-

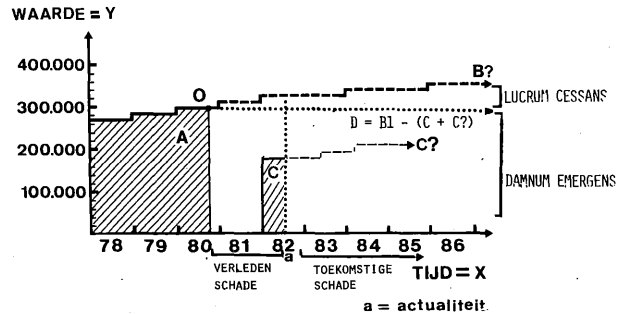

Fig. 2. Schadediagram

lang is, omdat een beschadigd ding gewoonlijk vlug te herstellen (d.w.z. tot zijn B-hypothese terug te brengen) valt (cf. hoofdstuk 2).

Het burgerlijk recht — dat de schadeleer ontwikkeld heeft aan de hand van de zaakschade, om er de menselijke schade zo goed en zo kwaad als het ging bij aan te passen — heeft nooit veel aandacht besteed aan deze tijdsdimensie. Het sociale recht, dat uitgesproken civilistisch van oorsprong en inspiratie is, heeft nog minder met deze dynamiek afgerekend. In het sociale recht wordt immers de menselijke schade zuiver statisch gedacht, als een verschil tussen wat vlak vóór de beschadiging en wat juist na de beschadiging bestond. Het sociale recht werkt dan ook met de onjuiste formule $D(\text{schade}) = A - C$. De onbillijkheid die daardoor ontstaat moet het sociale recht opvangen met een hele hoop bijstellingen, die voor een flink stuk verantwoordelijk zijn voor de heersende chaos¹⁵. Een harmonisatie kan dan ook maar lukken, als men bereid is de schade-reëliteit te nemen zoals ze is.

De belangrijkste indelingen van het schadeveld — die een grote rol spelen bij de vergelijking tussen het gemene recht en het sociale recht — zijn dan ook de tijdsindelingen (volgens de abscis) en de niveau-indelingen (volgens de ordinaat).

Zo kan men spreken over «verleden» en «toekomstige» schade, gezien tegenover de actualiteit. Bepaalde rechtsleer heeft het ook over de «actuele» schade, maar bedoelt eigenlijk de «geactualiseerde», d.w.z. de reeds gerealiseerde (en bijgevolg verleden) schade¹⁶. De actualiteit, als een vlottend punt op de abscis dat geen oppervlakte heeft, scheidt alleen maar het schadeveld in twee delen. Er bestaat dan ook alleen maar een verleden en toekomstige schade.

Schade is in beginsel steeds onzeker wegens het bestaan van de B-hypothese waarmee steeds moet worden vergeleken. De onzekerheid van deze hypothese groeit echter aan met het verloop van de tijd.

De verleden schade heeft duidelijk een minder onzekere inhoud dan de toekomstige schade, die steeds resulteert uit een vergelijking van twee hypothesen (B? - C?). Het gemene recht aanvaardt het bestaan van de toekomstige schade wel — vooral inzake onherstelbare menselijke schade is daaraan niet te ontkomen — maar om ze voor schadeloosstelling in aanmerking te doen komen, eisen rechtsleer en rechtspraak dat ze «zeker» zou zijn. Absoluut zeker is

¹² RONSE, J., *Schade en schadeloosstelling*, A.P.R., 1957, nrs. 608-609.

¹³ KRUIHOF, o.c.

¹⁴ *Schade aan de mens*, III, o.c., p. 257-387.

¹⁵ Cf. voetnoot 3 (p. 871-876).

¹⁶ Cf. voetnoot 3 (p. 849-850).

schade, zowel verleden als toekomstige, per definitie echter nooit, precies wegens de vooruitgang van de tijd. Wel zijn er in het schadeveld altijd graden te vinden van grotere of minder grote onzekerheid. Zo is het evident dat de grootste onzekerheid aanwezig is in het deel van de schade dat zich in een verre toekomst aftekent¹⁷.

Het hoeft daarom ook geen betoog dat het evalueren van menselijke schade van uit één enkel ogenblik tot in een zeer verre toekomst (bv. bij ernstige beschadiging van jonge mensen) geen wetenschappelijke bezigheid is, maar het kijken in een kristallen bol. Van groot belang is om dezelfde reden het ogenblik waarop langdurige schade geëvalueerd wordt. In het gemene recht wordt unaniem aanvaard dat de rechter steeds moet uitgaan van het actuele moment waarop hij het vonnis vel¹⁸. Voor het beoordelen van schade in een verre toekomst lost dit standpunt echter niets op. De enige goede methode is: meermalig evalueren, want dan kan men minstens de evolutie van C? volgen.

Tegen de meermalige evaluatie bestaat er echter in het gemene recht felle weerstand. Vooral de verzekeringsmaatschappijen, die sinds het midden van de verleden eeuw heel hun techniek op de eenmalige evaluatie gegrondvest hebben, zijn er niet over te spreken. Zij gebruiken t.o.v. de toekomstige schade de methodiek van het kansspel: een som vooruitzetten zonder er zich om te bekommeren of deze al dan niet met de omvang van de werkelijke schade zal overeenstemmen¹⁹. Bij menselijke schade is dit echter onaanvaardbaar, omdat uiteindelijk de hele gemeenschap moet opdraaien voor de fouten die uit zulk een roulettespel resulteren. De slachtoffers die aan het spel verliezen, moeten door de sociale verzekeringen of de bijstandregelingen opgevangen worden, terwijl de winsten van diegenen die geluk hebben, niet aan diezelfde gemeenschap afgedragen worden.

Benevens de verticale tijdsindeling, kan men het schadeveld ook horizontaal verdelen naar een bepaald niveau van de ordinaat. De belangrijkste dergelijke verdeling vertrekt van het peil bereikt op het ogenblik van de beschadiging. Wat onder dit peil ligt wordt «*damnum emergens*» (het «eigenlijk verlies») genoemd; wat erboven ligt «*lucrum cessans*» (de «ophoudende winst»). Het burgerlijk recht heeft steeds het «*lucrum cessans*» als een reëel deel van de schade aanvaard²⁰. Het is evident dat dit deel minder zeker is dan het «*damnum emergens*», maar het hoort ongetwijfeld tot de werkelijke schade. Zoals gezegd gaat het sociale recht principieel uit van het «*damnum emergens*» — het minst onzekere deel — om met allerlei uitzonderingen toch nog iets te herstellen van het onrecht dat op deze wijze gesticht wordt²¹.

§ 4. De gereflecteerde schade

Schade wordt nooit alleen geleden. Steeds zijn er naast de direct getroffen persoon ook anderen — echtgenoot, kinderen, ouders, werkgever, collega's, vrienden, schuldeisers, enz. — die op hun beurt schade ondergaan door het onrecht dat aan de getroffene is aangedaan. In het gemene recht wordt dan gesproken van «gereflecteerde schade» (schade door weerkaatsing).

Hoewel in beginsel alle schade reflecteert, beperkt de rechtspraak en de rechtsleer het fenomeen in het gemene recht tot het meest evidente gereflecteerde verlies. Aldus wordt de kring van personen die door gereflecteerde schade geacht wordt te zijn getroffen, zeer beperkt gehouden en neemt men slechts gereflecteerde schade voor hen aan als de direct getroffen persoon zeer zware schade ondergaat (overlijden of zeer ernstige invaliditeit)²².

Het sociale recht bekommert zich eveneens omtrent deze soort schade. Heel wat tegemoetkomingen die bepaalde rechtverkrijgenden zoals weduwen en wezen ontvangen (overlevingspensioenen, bijkomende kinderbijslagen, renten wegens overlijden door arbeidsongevallen of beroepsziekten, enz.) zijn gericht op het lenigen van de gereflecteerde schade, ontstaan door het overlijden van een broodwinner. Ingevolge de individualistische, uiterst gedetailleerde positiefrechtelijke regeling van het sociale fenomeen in het sociale recht is de gemeenschappelijke basis op de achtergrond geraakt en bestaat er tussen de regimes geen coördinatie meer. De versplintering, die daarvan het gevolg is, zal slechts kunnen worden opgeheven wanneer de algehele schade van de samenhorende groep opnieuw in het oog wordt gehouden en als dusdanig erkend. Voor het recht dat zich «sociaal» noemt, zou dit een vanzelfsprekend beginsel moeten zijn.

Bij iedere persoon die door de reflectie van de schade getroffen wordt is de inhoud van de schade anders²³. Zij kan zowel materieel en/of moreel zijn. De indelingen van de schade, zoals ze hierboven reeds beschreven zijn, kunnen bijgevolg ook op het gebied van de gereflecteerde schade aangelegd worden. Alleen dient men zich goed te realiseren dat men hier met de sociale dimensie van het schadefenomeen bezig is (d.w.z. de schade van ieder lid uit een samenhorende groep, ontstaan door het treffen van één lid uit de groep)²⁴.

II. De schadeloosstelling van menselijke schade in het gemene recht

Het grondige onderscheid dat bestaat tussen «herstellen» en «vergoeden» van schade wordt door de rechtsleer in het gemene recht niet beklemtoond²⁵. Dit is opnieuw een kwalijk gevolg van de civilistische voorkeur voor zaakschade, waarbij het inderdaad vaak weinig belang heeft of een beschadigd ding hersteld of vergoed wordt.

¹⁷ *Schade aan de mens*, III, o.c., p. 363-364.

¹⁸ DALCQ, R.O., *Traité de la responsabilité civile*, Brussel, Larcier, dl. 2, 1962, nrs. 4043-4049; DIRIX, E., o.c., nr. 23; RONSE, J., o.c., nrs. 366-400.

¹⁹ VIAENE, J., «De eenmalige evaluatie van menselijke schade: wetenschap of mystificatie?», in *Schadevergoeding in één som*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeverij, 1983, Reeks «Menselijke Schade» nr. 6 (ter perse).

²⁰ DALCQ, R.O., o.c., 1962, nrs. 3416-3417; DIRIX, E., o.c., nrs. 53, 94, 114; RONSE, J., o.c., 1957.

²¹ Cf. voetnoot 3, p. 872-874.

²² DIRIX, E., o.c., nrs. 95, 136 e.v.

²³ *Schade aan de mens*, III, p. 461-470.

²⁴ Cf. voetnoot 6.

²⁵ DIRIX, E., o.c., nrs. 27, 58-63.

Voor menselijke schade echter kan niet aanvaard worden dat er voorrang zou worden gegeven aan vergoeding boven herstel. Alle redelijke middelen moeten worden ingezet om de schade te doen ophouden en slechts in de mate dat dit doel niet bereikt wordt, mag er aan vergoeding van de schade gedacht worden. De prioriteit van het herstel wordt door het gemene recht wel principieel vooruitgezet, maar vooral inzake menselijke schade wordt er bijzonder weinig gedaan om aan deze prioriteit praktische waarde te geven²⁶.

Dat het gemene recht in hoofdzaak op het vergoeden van schade uit is, blijkt ook uit het woordgebruik. De meeste auteurs gebruiken «herstellen» en «vergoeden» als synoniemen²⁷, hoewel er een zeer groot verschil is. Om de eigenlijke herstelactie aan te duiden doen de meeste auteurs dan een beroep op ingewikkelde zegswijzen zoals de «schadeloosstelling in specifieke vorm» of het dubbelzinnige «herstel in natura» waarmee het ingrijpen in de natuur van de beschadigde zaak bedoeld wordt (en niet het toekennen van goederen als vergoeding, i.p.v. geld)²⁸. Het normale taalgebruik is o.i. duidelijk genoeg en er bestaat geen enkele reden om door te gaan met de slechte gewoonte om het «herstel» (opheffing van zijnschade) en de «vergoeding» (compenseren van waardeverlies) als gelijkwaardige actiemiddelen voor te stellen.

Het herstellen van menselijke schade kan op twee wijzen gebeuren: door het toedienen van medische zorgen die gericht zijn op het opheffen van de handicap (ingreep op zijn persoon); maar ook door het geven van situationele hulpmiddelen die de belemmeringen uit de weg kunnen ruimen die de gehandicapte met zijn omgeving ontmoet (ingreep op de situatie van de gehandicapte)²⁹. De situationele herstel-middelen, zoals de aanpassing van de woning, het ter beschikking stellen van communicatie- en informatiemiddelen, van hulp vanwege derde personen, enz. zijn vaak even goed en soms veel beter te verantwoorden dan vele medische ingrepen. Zij worden echter dikwijls niet als herstel-middelen opgevat, maar ondergebracht in de varia van «gemaakte onkosten».

In het gemene recht bestaat duidelijk een herstellplicht, maar het corrolarium dat het herstelrecht is wordt door rechtsleer en rechtspraak niet in de verf gezet. Niettemin zouden de slachtoffers, hier meer nog dan in het sociale recht, erop kunnen staan dat hen alle hulpmiddelen worden aangeboden om zoveel mogelijk terug te keren naar de toestand waarin ze zouden zijn geweest ware er geen schade opgetreden. Dit betekent o.m. recht op wedertewerkstelling (met alles wat daarbij komt kijken), iets wat zelden wordt benadrukt³⁰.

Ook in het gemene recht zal bijgevolg een mentale omwenteling nodig zijn om tot een juistere kijk op de «ont-

schading» (schadeloosstelling) van menselijke schade te komen. De civielrechtelijke schadeleer zal de kenmerken van deze laatste schade als uitgangspunt moeten nemen en niet de zaakschade, zoals ze dit sinds de 19e eeuw gewoon is. Het aankweken van de andere mentaliteit kan o.m. volgen uit de vernieuwing van het sociale recht. Als de sociale zekerheid in de komende jaren het beginsel ere aandoet volgens hetwelk herstel steeds vóór de vergoeding gaat, zal het gemene recht er zich onmogelijk aan kunnen onttrekken, want het principe maakt deel uit van zijn eigen logica.

III. Het aan het gemene recht en sociale recht gemeenschappelijke gebied

Bij het beschadigen van de menselijke persoon is het sociale recht in de eerste plaats bekommerd om het «verlies van arbeidsinkomen» dat door een «vervangingsinkomen» zal worden opgevangen. Meestal is deze «vergoeding» echter niet gelijk aan het volledig verlies. Soms is er ook aandacht voor het «herstel» van het verloren arbeidsinkomen, door middel van reclasseringsinspanningen, maar vaak blijven deze laatste dode letter bij gebrek aan adequate organisatie.

Daarnaast besteedt het sociale recht ook heel wat aandacht aan het «herstellen» en «vergoeden» van de «gezondheidsschade». Deadeloosstelling is op dit gebied eveneens vaak niet volledig.

In vorige studies werd uitvoerig ingegaan op wat onder beide grote schadeposten van het sociale recht dient te worden begrepen³¹. We komen daar niet meer op terug, maar pogen enkel hun gebied te situeren binnen het schade-universum van het gemene recht.

§1. Verlies van arbeidsinkomen

Het is evident dat het verlies van arbeidsinkomen in wezen geen ander verlies kan zijn wanneer het door een onrechtmatige daad is veroorzaakt dan wanneer een andere oorzaak het verlies heeft uitgelokt. De inhoud van de schade wordt nooit door de oorzaak bepaald³². De verschillen die tussen het gemeenrechtelijke en het sociaalrechtelijke regime bestaan, kunnen alleen berusten op het feit dat bepaalde onderdelen van het verlies van het arbeidsinkomen door het sociale recht en het gemene recht wel in aanmerking worden genomen.

Aldus wordt in het gemene recht wel tot het verlies van arbeidsinkomen gerekend en in het sociale recht niet:

³⁰ VIAENE, J., LAHAYE, D., «Hoeveel guldens voor een milt?», in *Schade evalueren in de praktijk 1*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1980, Reeks «Menselijke Schade», nr. 1, p. 15-30; VIAENE, J., LAHAYE, D., «Opgedrongen chirurgie — De herstelverplichting in het burgerlijk recht en de arbeidsongevallenverzekering», in *Schade evalueren in de praktijk 1*, o.c., p. 31-54; Werkgroep voor Evaluatie van Menselijke Schade (W.E.M.S.), «Ontwaken als gehandicapte», in *Schade evalueren in de praktijk 2*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1982, Reeks «Menselijke Schade» nr. 4, p. 64-75.

³¹ Cf. voetnoot 2 (een beknopte samenvatting van onze onderzoeksresultaten).

³² Cf. voetnoot 3.

²⁶ In het gemene recht bestaat er geen herstelbeleid voor menselijke schade, tenzij op het vlak van de medische zorgen. De toestand is iets beter in het sociale recht, maar ook daar geeft men de voorkeur aan de vergoeding boven het herstel. SIMOENS, D., «Herscholing na ziekte en ongeval», *Journal des Tribunaux du Travail*, 1983, nr. 256, p. 17-22.

²⁷ *Schade aan de mens*, III, p. 502-514.

²⁸ Een goed voorbeeld: SCHRIJVERS, J., «De lichamelijke schade in cijfers», *Rechtskundig Weekblad*, 1982-83, 673-694 en 737-800.

²⁹ Cf. voetnoot 2.

1° *Het lucrum cessans*

Hierboven hebben we er al op gewezen dat het sociale recht, althans in beginsel, werkt met de (verkeerde) formule $D = A - C$ (cf. fig. 3).

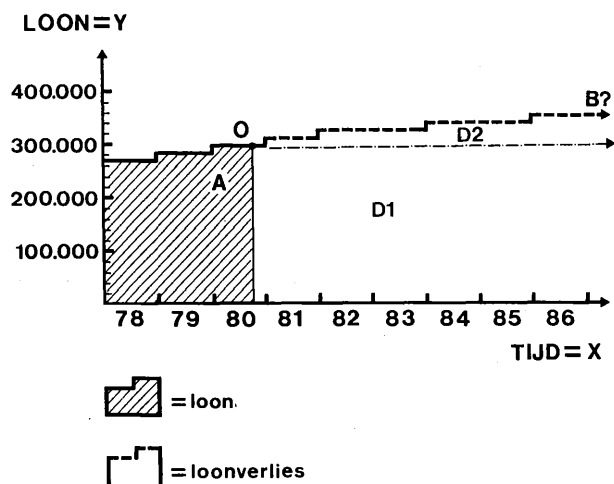

Fig. 3. Damnum emergens (D1) en lucrum cessans (D2) bij volledig loonverlies

In bepaalde gevallen worden dan bij de berekening van het referteloan A wel kunstgrepen toegepast om dit laatste te idealiseren en zelfs aan te passen aan de hypothetische evolutie van het B-loon (bv. bij minderjarige slachtoffers van arbeidsongevallen, met blijvende arbeidsongeschiktheid, zal het basisloon opgetrokken worden tot het niveau van de meerderjarige).

Vroeg of laat zal het sociale recht deze foutieve conceptie moeten laten varen, wat de harmonisatie met het gemeene recht zal bevorderen. Tot zolang zal men echter rekening moeten houden met dit belangrijk verschil wanneer men vergelijkingen maakt.

2° *het extra-agorale nutswaardeverlies*

Het sociale recht bekommert zich alleen maar om het economisch verlies dat de beschadigde mens opdoet als werknemer of als zelfstandige arbeidend op de markt (agora). De nutswaarde van de arbeid die niet op de markt (extra-agoraal) wordt gepresteerd — en die bij het optreden van personenschade eveneens in het gedrang kan komen — kan enkel in het gemeene recht aanleiding geven tot schade-loosstelling³³. Zo kan de werkneemster die na haar arbeids-uren op de markt haar eigen huishoudelijk werk verricht, niet alleen schadeloosstelling vragen voor het verlies van arbeidsinkomen die ze ten gevolge van onrechtmatige daad als werkneemster ondergaat, maar ook voor het economische verlies (nutswaardeverlies) dat ze terzelfder tijd thuis ondergaat.

³³ Dit inzicht is overigens nog maar aan het doordringen in het gemeene recht. Cf. *Schade aan de mens*, III, p. 427-435.

Met de voortdurende inkrimping van de arbeidsduur op de markt zal het probleem van het extra-agorale nuttigheidsverlies steeds nijpender worden, omdat steeds meer uren per dag vrij komen voor het produceren van extra-agorale nutswaarde. Vele werknemers die arbeidsongeschikt worden, lijden aanzienlijke verliezen op dit terrein, zodat het te verwachten is dat het sociale recht ook hier vroeg of laat zal moeten optreden. Maar tot nog toe hoort dit deel van het verlies van arbeidsinkomen zuiver tot het gebied van het gemeene recht.

Behalve deze twee uitzonderingen zien wij geen verschil tussen het verlies van arbeidsinkomen in het gemeene recht en in het sociale recht, althans wat de definitie van deze belangrijke schadepost betreft.

Op het gebied van de «schadeloosstelling» zijn er vanzelfsprekend veel grotere verschillen tussen beide regimes. Maar zo moeilijk is de analyse daarvan ook niet. Het gemeene recht verplicht immers steeds tot *volledige* schadeloosstelling, zodat het verschil met de sociale zekerheid, die gewoonlijk slechts gedeeltelijk de schade opvangt (bv. toekennen van gedeeltelijke vergoedingen, met inachtneming van bepaalde plafonds), relatief gemakkelijk te berekenen is.

Toch zal deze eenvoudige berekening in de praktijk vaak op onoverkomelijke moeilijkheden botsen. Hoewel de schade in het gemeene recht in concreto moet worden beoordeeld, hebben de forfaitaire evaluatiemethodes ook op haar gebied brede ingang gevonden (ongeveer sinds 1930)³⁴. Sommige van deze methodes — zoals de echt schandalige «evaluatie per punt invaliditeit», die vaak niet eens een derde van het minimumloon garandeert dat in België bij wet opgelegd is³⁵ — hebben het gemeenrechtelijk systeem volkomen uitgehold, zodat er geen logica mee te bedrijven valt.

De hele trend naar het uitkeren van forfaitaire (d.w.z. willekeurige) vergoedingen, is in het gemeene recht (zoals inzake arbeidsongevallen) het onvermijdelijk gevolg van de techniek van de eenmalige evaluatie³⁶. Wanneer men het toekomstig verlies van arbeidsinkomen van jongere mensen tot ver over het jaar 2000 wil evalueren, op basis van informatie verzameld vóór het actuele moment (1983), dan moet er wel gegrepen worden naar magische formules die de werkelijkheid slechts bij zuiver toeval vatten.

Daarom ook mag worden gezegd dat het principe van de artt. 1382 e.v. op losse schroeven is gezet. Het is een aanfluiting van de waarheid wanneer beweerd wordt dat het actuele systeem nog zorgt voor een volledige schadeloosstelling ten laste van de debiteur. Heel wat slachtoffers dragen zelf een deel van de schade en vaak moet ook de gemeenschap de schadeloosstelling overnemen. Vraag is dan

³⁴ VAN STEENBERGE, J., *Schade aan de mens*, I, *Evaluatie van de arbeidsongeschiktheid in het recht*, Antwerpen-Amsterdam, Maarten Kluwer's Internationale Uitgeversonderneming, 1975, p. 220-222.

³⁵ W.E.M.S., «Devaluatie per punt invaliditeit. — Analyse van een op de spits gedreven forfaitaire methodiek (de zogenaamde 'evaluatie per punt invaliditeit') in het regime van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid», in *Schade evalueren in de praktijk* 2, p. 102-135.

³⁶ Cf. voetnoot 19.

of er inzake menselijke schade beter geen einde wordt gemaakt aan art. 1382 B.W.

In elk geval zal bij het behoud van het aansprakelijkheidsbeginsel, zoals het nu bestaat, ervoor moeten worden gezorgd dat de vergelijkbaarheid met de sociaalrechtelijke vervangingsinkomens gegarandeerd wordt. Aan alle betrokken partijen en de rechter zal minstens de verplichting moeten worden opgelegd nauwkeurig een onderscheid te maken tussen de onderdelen van de schade die wel en niet vergelijkbaar zijn.

§ 2. Gezondheidsschade

Over de herstelkosten hebben we het reeds gehad. Wat de medische zorgen betreft is er duidelijk een gemeenschappelijk gebied, waarvoor het gemene recht de volledige schadeloosstelling garandeert terwijl het sociale recht gewoonlijk slechts gedeeltelijk de kosten ten laste neemt. Ingeval er voor het hele leven gezondheidszorgen nodig zijn, zal er zich opnieuw een probleem voordoen wanneer tot eenmalige evaluatie wordt overgegaan. Het maken van willekeurige afspraken op dit gebied is volkomen onaanvaardbaar³⁷.

Op het terrein van de situationele hulpmiddelen heeft het gemene recht theoretisch alle mogelijkheid van optreden, maar in de praktijk gebeurt er niet zoveel. Hulp van derden wordt soms opgeëist en verkregen, maar veel verder reiken de tussenkomsten niet. Bepaalde sectoren van de sociale zekerheid (zoals het Rijksfonds voor sociale reclassering van minder-validen) zijn op dit terrein wel werkzaam, maar op een beperkte en onsamenvangende wijze³⁸.

Wat ten slotte de niet herstelbare gezondheidsschade betreft komen we volop op het gebied van de gemeenrechtelijke morele schade. Per definitie is het onmogelijk de evaluatie van deze soort schade op een redelijke wijze in geld uit te voeren. Een geldelijke vergelijking maken met de gelijkaardige schade en schadeloosstelling opgenomen in het sociaalrechtelijk systeem is derhalve uitgesloten. De wet zelf zal moeten zeggen hoe de forfaits zich tot elkaar verhouden, wanneer ze in beide regimes voorkomen. Gelukkig bestaat deze soort vergoeding (zoengeld) alleen maar in de sfeer van het professioneel risico en dan nog erin gebracht langs jurisprudentiële weg. Van groot belang is ze bijgevolg voor het ogenblik niet.

Besluit

Vooraf ten gevolge van de vele verkeersongevallen bestaat er een ernstig probleem van coördinatie tussen de schadeloosstelling, verstrekt op basis van de artt. 1382 B.W. en volgende (onrechtmatige daad), en de vergoedingen toegekend door de sociale zekerheid.

De artt. 1382 B.W. en volgende bevat een eenvoudig en duidelijk beginsel: *alle* schade veroorzaakt door de onrechtmatige daad moet *volledig* schadeloosgesteld worden.

In beginsel is de coördinatie met de sociaalrechtelijke regimes bijgevolg niet zo moeilijk: aangezien *alle* schade dient te worden goedgeemaakt door degene die de onrechtmatige daad pleegde, dient de sociale zekerheid zich *volle-*

dig te onthouden van het toekennen van hulp of vergoedingen op dit terrein. Hoogstens kan er sprake zijn van een uitkering van provisionele vergoedingen, om de periode te overbruggen gedurende welke de betwistingen worden afgehandeld.

Toch is het probleem veel ingewikkelder, om de volgende redenen:

1. Er bestaat geen eensgezindheid omtrent de inhoud van de schadeposten die gemeen zijn aan beide stelsels. Men weet niet precies welk deel van de «volledige» schade door het sociale recht bestreken wordt. In de praktijk wordt het vaststellen van het vergelijkbare deel nog bemoeilijkt door de «gezamenlijke evaluatie» die vele rechtbanken beoefenen, waarbij de onderdelen niet of zeer vaag aangegeven worden.

Conditio sine qua non van een coördinatie is bijgevolg dat duidelijke afspraken ter zake worden gemaakt. Het aflijnen van de vergelijkbare schadeposten is in elk geval een opdracht die verbonden is aan de harmonisatie van het sociaal recht.

2. Zoals inzake arbeidsongevallen (dat overigens afgeleid is van het gemene recht) bestaat in het gemene recht een voorkeur om menselijke schade eenmalig te evalueren. Dit veroorzaakt conflicten met het sociale recht, dat de schade op de voet volgt en zich nooit op lange termijn verbindt. Coördinatie en harmonisatie is niet mogelijk wanneer aan dit conflict geen oplossing wordt gegeven.

3. De multi-causaliteit is op het terrein van de onrechtmatige daad een even groot probleem als inzake sociale zekerheid. Zodra werkloosheid of arbeidsongeschiktheid, voortvloeiend uit andere oorzaken dan de onrechtmatige daad, mede verantwoordelijk is voor het ondergane verlies, moet de schade tussen het gemene recht en de sociaalrechtelijke regimes verdeeld worden. Op dit terrein heerst de grootst mogelijke verwarring en onduidelijkheid (nog in de hand gewerkt, zoals gezegd, door het feit dat het gemene recht eenmalig evalueert en het sociaal recht meermalig).

4. Ten slotte is er ook het feit dat op het gebied van het gemene recht de hele schadeloosstelling geregeld wordt door afspraken tussen de debiteur (of zijn verzekeringsmaatschappij) en het slachtoffer. Hoewel het dikwijls over zeer ernstige menselijke schade gaat, is er geen toezicht op de vele overeenkomsten die niet voor de rechtbanken komen. De aangewende evaluatiemethodes zijn niet van openbare orde, zoals inzake arbeidsongevallen. Er kunnen bijgevolg tussen partijen overeenkomsten ontstaan, die bezwarend zijn voor de sociaalrechtelijke systemen, zonder dat deze laatste een vinger in de pap hebben. Hieraan zal een einde moeten worden gemaakt. Aangezien de beschadigde mens door de gemeenschap niet aan zichzelf kan worden overgelaten wanneer hij een slechte overeenkomst heeft gemaakt en diens gevolge zonder inkomsten valt, kan niet aanvaard worden dat hij zonder toezicht van de gemeenschap over zijn rechten op inkomsten onderhandelt met een partij, die dikwijls zijn meerdere is.

Zodra schadeloosstelling verschuldigd is voor menselijke schade in het gemeenrechtelijk regime, rijzen bijgevolg de volgende problemen voor de sociale verzekering:

1. Wat is het deel van de schade, waarvoor de sociale verzekering niet moet opkomen, noch voor het verleden, noch voor de toekomst?

³⁷ Cf. voetnoot 2 (p. 158-166).

³⁸ SIMOENS, D., o.c.

2. Op welke wijze kunnen de sociaalrechtelijke regimes inspraak krijgen in het berekenen van dit deel van de schade?

3. Op welke wijze kunnen de sociaalrechtelijke regimes de waarborg krijgen dat de lasten van de schadeloosstelling niet op hen worden afgewenteld? Vooral bij langdurige schade is dit een probleem.

4. Op welke wijze kan een einde worden gemaakt aan de onvergelykbaarheid van de gemeenschappelijke schadepos-ten?

De harmonisatie van het sociale recht impliceert antwoorden op deze vier vragen. Deze zullen niet kunnen worden gegeven zonder beide regimes met elkaar te coördineren. Met zijn voorstellen tot hervorming van de sociale zekerheid betreedt minister J.L. Dehaene voor het eerst dit terrein³⁹. Zowel inzake het opvangen van het verlies van arbeidsinkomen als het herstellen van het gezondheidsverlies neemt de minister zich voor maatregelen te nemen om het gemeenrechtelijke regime af te stemmen op de sociale verzekering. Deze laatste zou zich niet langer beperken tot

³⁹ DEHAENE, J.L., *Voorstellen van de Minister van Sociale Zaken tot hervorming van de sociale zekerheid*, Brussel, 1983, p. 178-179, 184.

een provisioneel optreden, maar de getroffen en zijn normale hulp blijven garanderen, mits met terugbetaling van de lasten door diegene die de gemeenrechtelijke schadeloosstelling verschuldigd is. Slechts voor de residuele schade, die niet door de sociale zekerheid gedekt wordt, zou de getroffene verder met de debiteur kunnen onderhandelen.

Het is evident dat het om een ingrijpend voorstel gaat, waarover het laatste woord nog lang niet gezegd is. Uit de discussies die zullen loskomen, zal dadelijk het enorme belang van een duidelijke schadeleer blijken. We kunnen niet blijven doorgaan met de artificiële constructies die menselijke en zakelijke schade in één zak steken en bovendien aan de kenmerken van deze laatste voorrang geven. Ook wanneer het voorstel van minister Dehaene niet dadelijk tot praktische resultaten leidt, zal het toch de enorme verdienste hebben het debat omtrent de algehele inhoud van de menselijke schade te openen. Het schadeloosstellingsbeleid kan er maar goed bij varen. Er mag dan ook worden gezegd dat met deze voorstellen de eerste stoot is gegeven tot het opheffen van de schizofrene scheiding die sinds het einde van de 19e eeuw tussen het gemeenrechtelijke en de sociaalrechtelijke regimes is ontstaan. Zeker is in elk geval dat zulk een scheiding niet eeuwig kan blijven duren.

J. VIAENE

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 3 MAART 1983

Afdelingsvoorzitter: de h. Closon

Raadsheer-rapporteur: mevr. Raymond-Decharneux

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaten: mrs. De Bruyn en Van Ryn

Onteigening — Ontwerp-gewestplan — Verbindende kracht — Art. 31 Stedebouwwet.

De onteigenaar en de onteigende moeten bij de beoordeling van de waarde van een onteigend perceel en het bepalen van de billijke vergoeding die aan de onteigende toekomt, rekening houden met de verbindende kracht, ingevolge de Stedebouwwet, van de streek-, gewest- of gemeentelijke plannen van aanleg die door de Koning zijn goedgekeurd, en ook van de ontwerpen van streek- of gewestplannen die voorlopig door de minister zijn vastgesteld.

Art. 31 Stedebouwwet, waarbij wordt bepaald dat geen rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van een plan van aanleg, heeft uitsluitend betrekking op de onteigening om het plan van aanleg zelf te verwezenlijken.

Belgische Staat t/ H. en S.

Gelet op het bestreden arrest, op 8 december 1981 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

Over de grond van niet-ontvankelijkheid door de verweerders tegen het cassatieberoep opgeworpen en hieruit afgeleid dat het arrest geen enkele eindbeslissing bevat aangezien het een arrest alvorens recht te doen is, zodat pas na het eindarrest een cassatieberoep kan worden ingesteld:

Overwegende dat het arrest de tegenstrijdige stellingen van de partijen nopens het feit of bij de beoordeling van de waarde van de voorlopig in bezit genomen goederen rekening moest worden gehouden met het gewestplan vastgesteld op 16 juli 1974 onderzoekt en zegt «dat een plan van aanleg uiteindelijk wel de bestemming maar niet de aard van een goed kan wijzigen; dat dus bij de raming van het voorlopig in bezit genomen goed geen rekening kan worden gehouden met zijn bestemming volgens het plan van aanleg» en de deskundige opdracht geeft rekening te houden met de voormelde overwegingen «wat impliceert dat hij bij de bepaling van de hoedanigheid en de waarde van de litigieuze grond geen rekening zal houden met het gewestplan dat op 16 juli 1974 is vastgesteld»;

Dat het arrest aldus over het betwiste punt een eindbeslissing heeft genomen;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid niet kan aangenomen worden;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2, § 2, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 22 december 1970, 25, 31, 45, § 5, eerste en tweede lid, gewijzigd bij artikel 5 van de wet van 22 december 1970, 46, zevende lid, gewijzigd bij artikel 6 van de wet van 22 december 1970, van de wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw van 29 maart 1962, 8, eerste lid,

van de wet van 26 juli 1962 betreffende de rechtspleging bij hoogdringende omstandigheden inzake onteigening ten algemene nutte en 11 van de Grondwet,

doordat het arrest, hoewel vaststaat dat de litigieuze onteigening het tot stand brengen van een militair domein beoogde en dus niet is gebeurd om het gewestplan van 16 juli 1974 (lees: 30 september 1974) te verwezenlijken volgens hetwelk het goed van de verweerders tot een landelijk gebied behoorde, toch beslist dat bij de raming van dat goed geen rekening zal worden gehouden met zijn bestemming in genoemd gewestplan, en bijgevolg de deskundige opdraagt geen rekening te houden met dat plan «bij de bepaling van de hoedanigheid en de waarde van de litigieuze grond»; en doordat het aldus beslist op grond dat de openbare overheid zich bij de onteigening niet kan beroepen op een waardevermindering van de te onteigenen goederen ten gevolge van maatregelen die aan de onteigening voorafgaan, dat «die regel moet worden toegepast telkens als de onteigenaar voordeel wil halen uit maatregelen die hijzelf of een andere macht ten bate van de onteigening heeft genomen; dat elke andere oplossing leidt tot miskenning van de grondwettelijke waarborg van de onteigende dat hij niet van zijn goed kan worden ontzet dan tegen billijke schadeloosstelling; dat het met dat grondbeginsel strijdig zou zijn aan de onteigende als vergoeding enkel de waarde van zijn goed toe te kennen zoals die voor de onteigening door een administratieve maatregel was verminderd; dat de stelling van de onteigenaar tot een dergelijke onrechtvaardige toestand leidt; dat (eiser) verder tevergeefs betoogt dat de onteigening niet gebeurt om een gewestplan te verwezenlijken wat de toepassing van artikel 31 van 29 maart 1962 zou uitsluiten; dat een dergelijke beperking, die in geen van de voormelde beslissingen voorkomt en evenmin in artikel 31 van de wet van 29 maart 1962, strijdig is met artikel 11 van de Grondwet en met de meest elementaire billijkheid; dat een plan van aanleg uiteindelijk wel de bestemming maar niet de aard van een goed mag wijzigen; dat zulks zeker het geval is wanneer, zoals ten deze, het plan niet is goedgekeurd»,

terwijl, eerste onderdeel, de waarde van een onteigend goed, in tegenstelling tot wat het arrest beslist, berekend moet worden met inachtneming van de voorschriften van het plan van aanleg die dat goed betreffen; alleen met het plan of de administratieve maatregel die de onteigening voorbereiden en willen vergemakkelijken, geen rekening mag worden gehouden; met andere woorden, de schadeloosstelling van de onteigende, nu zij billijk moet zijn (artikel 11 van de Grondwet), noodzakelijk de nawerking zal ondervinden van de administratieve voorschriften die het onteigende goed betreffen en inzonderheid de indeling ervan; artikel 31 van de wet van 29 maart 1962 op de stedenbouw dat zegt dat bij het bepalen van de waarde van het onteigende perceel geen rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van het streek-, gewest- of gemeenteplan van aanleg, klaarblijkelijk alleen geldt voor de onteigeningen met het oog op de verwezenlijking van het plan; dat artikel immers behoort tot hoofdstuk V van de wet dat betrekking heeft op de «verkrijging van onroerende goederen vereist voor de uitvoering van de voorschriften van de plannen van aanleg» (artikel 25); het in werkelijkheid slechts een toepassing is van het voormeld algemeen beginsel dat de onteigenende overheid zich niet mag beroepen op

een waardevermindering ten gevolge van een administratieve maatregel die met onteigening samenhangt; daarentegen, als de onteigening zoals in dit geval niet gebeurt met het oog op de verwezenlijking van het bestaand plan van aanleg, bij de beoordeling van de waarde van het onteigende goed rekening moet worden gehouden met de voorschriften van dat plan, anders ontvangt de onteigende een vergoeding die niet overeenstemt met de werkelijke waarde van zijn goed; daaruit volgt dat het arrest niet zonder schending inzonderheid van artikel 11 van de Grondwet en van artikel 31 van de wet van 29 maart 1962 heeft kunnen beslissen dat de regel van laatstgenoemde bepaling zonder meer toepasselijk is op elke onteigening, ongeacht of zij gebeurt om een plan van aanleg te verwezenlijken en, bijgevolg, de deskundige verbieden bij het bepalen van de waarde van de grond van de verweerders rekening te houden met het feit dat die volgens het gewestplan van 16 juli 1974 (lees: 30 september 1974) tot een landelijk gebied behoort (schending van de artikelen 2, § 2, gewijzigd bij artikel 1 van de wet van 22 december 1970, 25, 31 van de wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw van 29 maart 1962 en 11 van de Grondwet);

tweede onderdeel, het bedrag van de vergoedingen verschuldigd door de onteigenende overheid wordt beoordeeld op de dag van het vonnis waarbij de eigendom is overgedragen, ten deze dus op 7 mei 1976 (artikel 8 van de wet van 26 juli 1962); de ontwerpen-gewestplan die door de minister voorlopig zijn vastgesteld, ingevolge artikel 2, § 2, van de wet van 29 maart 1962 dezelfde verbindende en verordenende kracht hebben als de behoorlijk goedgekeurde gewestplannen; zij naar luid van de artikelen 45 en 46 van dezelfde wet die verbindende kracht enkel verliezen wanneer zij niet bij koninklijk besluit zijn goedgekeurd binnen drie jaar na de inwerkingtreding van het desbetreffende ministerieel besluit; het ontwerp-gewestplan van «16 juli 1974» dus nog verbindende kracht en verordenende waarde had op 7 mei, datum van het vonnis waarbij de eigendom is overgedragen; daaruit volgt dat het arrest die verbindende kracht miskent en de voornoemde bepalingen schendt wanneer het beslist dat bij de raming van het voorlopig in bezit genomen goed, geen rekening mag worden gehouden met zijn bestemming in het gewestplan van «16 juli 1974», aangezien dat plan «niet is goedgekeurd» (schending van de artikelen 2, § 2, 45, § 5, eerste en tweede lid, 46 van de wet van 29 maart 1962 en 8, eerste lid, van de wet van 26 juli 1962):

Overwegende dat het middel het arrest enkel bestrijdt in zoverre het bij de opdracht aan de deskundige zegt dat hij bij de bepaling van de hoedanigheid en de waarde van de litigieuze grond geen rekening mag houden met het gewestplan dat is vastgesteld op 16 juli 1974;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat uit de niet bekritiseerde vaststellingen van het arrest volgt, enerzijds, dat eiser de percelen grond van de verweerders ten algemene nutte heeft onteigend om het militair kamp van Marche-en-Famenne tot stand te brengen, anderzijds, dat volgens een ontwerp van gewestplan dat op 16 juli 1974 door de minister van Waalse Zaken, Ruimtelijke Ordening en Huisvesting is vastgesteld, die goederen vroeger tot een landelijk gebied behoorden;

Overwegende dat de verweerders voor het hof van be-

roep hebben betoogd dat de percelen vooraleer zij in het gewestplan hun bestemming kregen, bouwgronden waren, of althans dat, wanneer men rekening houdt met het toerisme dat de plaats kan aantrekken, die toekomstwaarde hen door de voormelde maatregel niet kon ontnomen worden; dat eiser tegen dat middel heeft aangevoerd dat er een ontwerp-gewestplan bestond volgens hetwelk de litigieuze gronden tot een landelijk gebied behoorden en betoogde dat artikel 31 van de wet van 31 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw ten deze niet toepasselijk is aangezien de onteigening niet is gebeurd om een gewestplan te verwezenlijken;

Overwegende dat de onteigenaar en de onteigende bij de beoordeling van de waarde van een onteigend perceel en het bepalen van de billijke vergoeding die aan de onteigende toekomt, rekening moeten houden met de verbindende kracht, ingevolge de voormelde wet van 29 maart 1962, van de streek-gewest- of gemeentelijke plannen van aanleg die door de Koning zijn goedgekeurd, en ook van de ontwerpen- streek- of gewestplannen die voorlopig door de minister zijn vastgesteld;

Overwegende dat artikel 31 van die wet weliswaar zegt dat bij het bepalen van de waarde van het onteigende perceel geen rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van het streek-, gewest- of gemeentelijk plan van aanleg, maar dat die bepaling, zoals uit de tekst blijkt, enkel betrekking heeft op de onteigening om het plan van aanleg zelf te verwezenlijken;

Dat evenzo, hoewel volgens het algemeen beginsel dat in dit artikel alleen maar wordt toegepast, de openbare overheid zich bij de onteigening niet mag beroepen op een waardevermindering ten gevolge van vroegere maatregelen die zij heeft bevolen of heeft doen bevelen, dat beginsel niet geldt voor dergelijke maatregelen wanneer zij niets te maken hebben met het oogmerk van de onteigening;

Overwegende dat bijgevolg het arrest, dat aan de deskundige de opdracht geeft na te gaan of de onteigende goederen bebouwd of verkaveld mochten worden of eventueel een toekomstwaarde hadden en hem, door de in het middel weergegeven overweging, verbiedt bij de bepaling van de hoedanigheid en de waarde van de grond rekening te houden met het gewestplan van 16 juli 1974, zonder vast te stellen dat dit gewestplan niet vreemd was aan het oogmerk van de onteigening, de wetsbepalingen schendt die in dit onderdeel worden aangewezen;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat uit geen enkele vermelding van het arrest volgt dat het gewestplan dat door de minister op 16 juli 1974 is vastgesteld de verbindende kracht zou hebben verloren die het heeft krachtens artikel 2, § 2, van de wet van 29 maart 1962;

Overwegende dat het arrest bijgevolg, door alleen op grond van zijn vaststellingen te beslissen dat «bij de bepaling van het voorlopig in bezit genomen goed geen rekening mag worden gehouden met zijn bestemming volgens het gewestplan, des te meer wanneer, zoals hier, het plan niet is goedgekeurd», de in dit onderdeel aangewezen wetsbepalingen schendt;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 9 DECEMBER 1983

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert

Procureur-generaal: de h. Krings

Advocaat: mr. Claeyss Bouuaert

Onteigening — Gewest- of gemeentelijk plan — Vergoeding.

Bij onteigening ten algemenen nutte mag voor het bepalen van de vergoeding geen rekening worden gehouden met de gevolgen, inzonderheid de wijzigingen van de kenmerken van percelen, veroorzaakt door de onteigening zelf. Het is aldus ook verboden, ingevolge art. 31 Stedenbouwwet, bij het bepalen van de waarde van een perceel onteigend ter verwezenlijking van een goedgekeurd streek-, gewest- of gemeentelijk plan van aanleg als bedoeld in die wet, rekening te houden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van zulk een plan. Daarentegen verbiedt geen enkele wettelijke bepaling dat, om de vergoeding te bepalen die aan de eigenaar van een onteigend goed moet worden toegekend, rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die het gevolg is van zodanig plan, wanneer de betrokken onteigening niet strekt tot de verwezenlijking van zodanig plan.

Belgische Staat t/ Van den E.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 februari 1982 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 11 en 97 van de Grondwet, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 10, 11 van de wet houdende de rechtspleging bij hoogdringende omstandigheden inzake onteigeningen vervat in artikel 5 van de wet van 26 juli 1962 betreffende de onteigeningen ten algemenen nutte en de concessies voor de bouw van autosnelwegen, 2, § 2, 31 van de organieke wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw, en 1 van het ministerieel besluit van de minister van Openbare Werken, van 15 oktober 1975 (*Belgisch Staatsblad* 15 november 1975), houdende voorlopige vaststelling van het ontwerp-gewestplan Herentals-Mol;

doordat het arrest, voor de zogenaamde «overige oppervlakte», met name de percelen boomgaard en hooiland gelegen naast het huis van verweerder en groot 29 aren 50 centiares, oordeelt dat «het overduidelijk is» dat deze grond «het karakter had van bouwgrond», en deze beoordeling motiveert met de overwegingen: «dat het voorontwerp van gewestplan opgesteld in 1966-67, bepalende dat het eigendom in de natuurrecreatiezone zou liggen ... en welk voorontwerp van gewestplan vastgelegd werd bij ministerieel besluit van 15 oktober 1975, zonder invloed is op de aard van bouwgrond welke het onteigend goed altijd gehad en bewaard heeft; dat de deskundige in zijn verslag verklaart dat een verkaveling van deze gronden mogelijk was zonder dat daartegen bezwaar ingediend kon worden vooraleer het voorontwerp van gewestplan, opgesteld in

1966-67 en vastgelegd in 1975, van kracht werd»;

en doordat het arrest, na deze hoedanigheid van bouwgrond te hebben vastgesteld, beslist dat de onteigeningsvergoeding moet worden bepaald met inachtneming van deze hoedanigheid, overwegende «dat, gezien de aard van de grond, het niet dienstig is na te gaan of er een causaal verband bestaat tussen deze onteigening en de bestemming van de gronden die vroeger in de verschillende stadia van gewestplannen werd bepaald; dat geen rekening mag worden gehouden met een erfdiensbaarheid non aedificandi welke volgens het gewestplan opgelegd wordt»,

(...)

derde onderdeel, een bij ministerieel besluit vastgelegd ontwerp van gewestplan krachtens artikel 2, § 2, van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw dezelfde verbindende kracht heeft als een bij koninklijk besluit goedgekeurd gewestplan; wanneer de onteigening niet plaatsheeft ter verwezenlijking van de stedenbouwkundige voorschriften van een plan van aanleg, de onteigeningsvergoeding moet worden vastgelegd rekening houdende met het stedenbouwkundig statuut van het goed op de datum van de onteigening, zodat het causaal verband tussen de onteigening en de bestemming van de gronden wel diende te worden nagegaan, waaruit blijkt dat het arrest, door dit te verzuimen, een onjuiste toepassing maakt van artikel 31 van de organieke wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw, en het grondwettelijk begrip van billijke vergoeding miskent (schending van voornoemd artikel 31 en van artikel 11 van de Grondwet); de hoedanigheid van bouwgrond van een onteigend goed, wanneer de onteigening niet plaatsheeft ter verwezenlijking van een plan van aanleg, niet mag worden bepaald volgens de toestand vóór het in werking treden van een vóór de onteigening uitgevaardigd ontwerp-gewestplan, hetgeen het arrest blijkt te doen, met de overwegingen dat het «(voor)ontwerp van gewestplan zonder invloed is op de aard van bouwgrond welke het onteigend goed altijd gehad en bewaard heeft», en dat volgens de deskundige een verkaveling mogelijk was «vooraleer het voorontwerp van gewestplan van kracht werd», maar deze hoedanigheid, om aanleiding te kunnen geven tot een onteigeningsvergoeding, moet bestaan op de datum waarop de onteigening voltrokken wordt; waaruit blijkt dat, door het toekennen van een onteigeningsvergoeding berekend op een waarde als bouwgrond die niet verantwoord was, het arrest de perken van een billijke vergoeding te buiten gaat (schending van artikel 11 van de Grondwet) en de wetsbepalingen schendt die aan het voorontwerp van gewestplan verbindende kracht toekennen (schending van artikel 2, § 2, van de wet van 29 maart 1962) en die voorschrijven dat de vergoeding zal worden berekend volgens de waarde op de datum van de eigendomsoverdracht (schending van de artikelen 10 en 11 van de wet op de rechtspleging inzake onteigeningen, vervat in artikel 5 van de wet van 26 juli 1962 betreffende de onteigeningen ten algemenen nutte en de concessies voor de bouw van autosnelwegen);

(...)

Wat het derde onderdeel betreft:

Overwegende dat, bij onteigening ten algemenen nutte, voor het bepalen van de vergoeding geen rekening mag

worden gehouden met de gevolgen, inzonderheid de wijzigingen van de kenmerken van percelen, veroorzaakt door de onteigening zelf; dat het aldus ook verboden is, ingevolge artikel 31 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedenbouw, bij het bepalen van de waarde van een perceel onteigend ter verwezenlijking van een goedgekeurd streek-, gewest- of gemeentelijk plan van aanleg als bedoeld in die wet, rekening te houden met de waardevermeerdering of -vermindering die voortvloeit uit de voorschriften van zulk een plan; dat daarentegen geen enkele wettelijke bepaling verbiedt dat, om de vergoeding te bepalen die aan de eigenaar van een onteigend goed moet worden toegekend, rekening wordt gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering die het gevolg is van zodanig plan, wanneer de betrokken onteigening niet strekt tot verwezenlijking van zodanig plan;

Dat het arrest, nu het zonder enig onderscheid weigert rekening te houden met de — zij het niet definitief — verbindende voorschriften van een ontwerp-gewestplan, de in het middel genoemde wetsbepalingen schendt;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER — 27 APRIL 1983

Voorzitter: de h. Spaas

Raadsheren: de h. Verschueren en mevr. Bourgeois

Advocaten: mrs. De Cock loco Wijffels, Wildiers loco Meeus, Schroeyens loco Buisseret en Van den Bergh loco Blanckaert

Vervoer — Overeenkomst — C.M.R. — Lading door de afzender — Ontheffingsgrond voor de vervoerder.

Tussen de partijen bij een vervoerovereenkomst kan rechtsgeldig worden bedongen dat de behandeling, lading en stuwing voor rekening van de afzender is.

De vervoerder beroept zich terecht op de ontheffing als bepaald in de artt. 17.4 en 18.2 C.M.R., wanneer hij aantoonst dat het verlies of de schade het gevolg heeft kunnen zijn van het feit dat de afzender het laden heeft verricht, de afzender niet bewijst dat het ongeval veroorzaakt is door een andere oorzaak dan een ondoelmatige en onvakkundige belading, en niet is aangetoond dat de chauffeur de redelijke mogelijkheid gehad heeft zich rekenschap te geven van die ondoelmatige belading.

N.V. M. e.a. t/ N.V. T. e.a.

I. De vordering van eerste geïntimeerde tegen tweede appellante (ongeval van 12 februari 1976)

Overwegende dat nopens de feiten en omstandigheden waarin het ongeval plaatshad, het hof verwijst naar de uitspraak in het bestreden vonnis;

Overwegende dat de eerste rechter, steunende op de feiten van het geschil, op juiste wijze heeft beslist dat de belading van de vrachtwagen van eerste geïntimeerde door de zorgen van tweede appellante is geschied; dat immers deze laatste contractueel moest zorgen voor deze belading

en stuwing van de 475 gestratificeerde houtvezelplaten en uit niets blijkt noch kan afgeleid worden dat de chauffeur de belading zelf heeft verricht of heeft kunnen verrichten;

Overwegende dat in het kader van de rechtsverhoudingen van de in dit geschil betrokken partijen het volkomen rechtsgeldig is overeen te komen dat de behandeling, lading en stuwing voor rekening van de afzender is;

Overwegende dat tweede appellante wist en moest weten welk bijzonder gevaar voor het verschuiven deze lading gestratificeerde vezelplaten inhield; dat de chauffeur van eerste geïntimeerde dit niet noodzakelijk moest weten en dit des te minder daar hij de belading niet had verricht, noch blijkt dat hij ze bijgewoond had; dat derhalve niet is aangetoond dat deze chauffeur te kort zou zijn gekomen aan het nazien van de belading van zijn voertuig; dat deze chauffeur trouwens door de politierechter vrijgesproken werd voor de overtreding van artikel 60,1/d en e, van het Wegverkeersreglement;

Overwegende dat anderzijds niet is aangetoond dat het ongeval te wijten is aan andere oorzaken dan de onvakkundige belading, stuwing en vasthechting van de lading op de vrachtwagen; dat het gebrekkelijk zijn van de vrachtwagen niet is aangetoond; dat de slechte belading verricht door tweede appellante de enige oorzaak is voor het tot stand komen van het ongeval en de schade aan de oplegger en trekker van de N.V. T. en de door de chauffeur opgelopen kwetsuren;

II. De eis van eerste geïntimeerde tegen tweede appellante (ongeval 18 februari 1976)

Overwegende dat zich op 18 februari 1976 een identiek ongeval voordeed;

Overwegende dat zoals bij vorig ongeval de belading door tweede appellante werd verricht; dat niet blijkt noch is aangetoond dat de chauffeur, van wie niet blijkt dat hij de belading heeft verricht of heeft bijgewoond, in de redelijke mogelijkheid was zich rekenschap te geven van het bijzonder gevaar voor verschuiving van de lading, en dit des te minder daar in dit geval de lading vastgesjord werd met ijzeren banden, die evenwel ontoereikend bleken te zijn om het verschuiven van deze lading van bijzondere aard te verhinderen;

Overwegende dat tweede appellante eveneens verantwoordelijk is voor de schade die eerste geïntimeerde bij dit ongeval heeft geleden;

III. Eis van de N.V. M. tegen eerste geïntimeerde

Overwegende dat eerste geïntimeerde zich in deze terecht beroept op de ontheffingsgronden bepaald in de artikelen 17.4 en 18.2 van het C.M.R.-Verdrag; dat het inderdaad voldoende is dat eerste geïntimeerde aantoonde dat, gelet op de omstandigheden van het ongeval, het verlies of de beschadiging van de lading een gevolg heeft kunnen zijn van een of meer gevaren opgesomd onder artikel 17.4 van dit verdrag; dat in deze de verzender de belading heeft verricht; dat de verzender geen enkel bewijs bijbrengt dat het ongeval veroorzaakt werd door een andere oorzaak dan een ondoelmatige en onvakkundige belading; dat niet is aangetoond dat de chauffeur de redelijke mogelijkheid zou gehad hebben zich rekenschap te geven van deze ondoelmatige belading, rekening houdende met het, door deze chauffeur niet-gekende, specifieke gevaar voor verschuiving van die bijzondere soort vezelplaten;

IV. Vordering van de N.V. F. tegen tweede appellante

Overwegende dat uit het voorgaande dan ook volgt dat de tweede appellante gehouden is de arbeidsongevallenverzekeraar, die de chauffeur vergoedde voor de bij het ongeval van 12 februari 1976 opgelopen kwetsuren, schadeloos te stellen;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 22 JUNI 1983

Voorzitter: de h. Deviaene

Raadsheren: de hh. Van Malderen en Verougstraete

Advocaat-generaal: de h. Vanosmael

Advocaten: mrs. Van de Walle loco Van Ommeslaghe en Van Buggenhout

Faillissement — Faillietverklaring ingetrokken in hoger beroep — Taak van de eerste rechter en van de appelrechter — Doorhaling van wettelijke hypotheek.

Wanneer het hof van beroep de faillietverklaring intrekt, neemt het, in afwijking van art. 1068, eerste lid, Ger. W., geen kennis van de problemen die met de intrekking verband houden. De daaruit voortvloeiende betwistingen worden door de eerste rechter opgelost. De appelrechter maakt echter de noodzakelijke en onmiddellijk vaststelbare gevolgtrekkingen uit de verdwijning van de faillissements-toestand. Hij beveelt onder meer (art. 95 Hypotheekwet) de doorhaling van de op grond van art. 487 Faillissementswet genomen wettelijke hypotheek.

N.V. I. t/ Mr. Van Buggenhout q.q. en R.S.Z.

Overwegende dat de rechtbank van koophandel op dagvaarding van de R.S.Z. op 1 februari 1983 het faillissement van de N.V. I. heeft beslist en mr. Van Buggenhout als curator heeft aangesteld;

Overwegende dat de rechtbank de faillissementstoestand heeft afgeleid uit het feit dat een som van 486.471 fr. aan de R.S.Z. verschuldigd was en dat appellante geen activiteit meer had, volgens eigen verklaring ter zitting afgelegd;

Overwegende dat de eerste rechter geen inlichtingen heeft ingewonnen nopens de juiste financiële toestand van appellante, behalve de onjuiste inlichting dat appellante geen activiteiten meer ontwikkelde; dat appellante evenmin de nodige inlichtingen heeft verstrekt aan de rechtbank nopens haar financiële toestand;

Overwegende dat uit de gegevens verschaft door de curator voortvloeit dat appellante een bedrag verschuldigd was aan de R.S.Z. (meer dan 500.000 fr. op het ogenblik van het faillissement) als bijdragen, interesten en kosten verschuldigd voor een werknemer, die sinds oktober 1982 overleden was;

Dat daarenboven de ontvanger der directe belastingen te L. een dwangbevel had uitgebracht voor 205.152 fr., terwijl de stad Antwerpen een vordering had, de dag van het faillissement, van 217.847 fr.;

Dat deze indicieën wezen op een liquiditeitsprobleem van appellante;

Overwegende dat de eerste rechter echter het faillisse-

ment slechts had mogen uitspreken voor zover de betaal-moeilijkheden niet slechts van tijdelijke aard waren;

Dat gebleken is dat appellante op 9 december 1982 — vóór faillissement — een koopovereenkomst heeft gesloten van een onroerend goed voor 20.000.000 fr.; dat dit bedrag ruimschoots toeliet de eisbare schulden te betalen;

Dat de curator overigens, in samenwerking met de kredietgever van de gefailleerde, de vorderingen van derden heeft vereffend of aan derden heeft toegestaan betaling te krijgen op de opbrengst van het goed; dat dit behoud van het krediet erop wijst dat, ook op de dag van het faillissement, appellante niet had opgehouden te betalen;

Dat het vonnis moet worden gewijzigd nu het zonder reden verklaart dat appellante opgehouden heeft te betalen;

Overwegende dat geïntimeerde qualitate qua vordert dat het hof de doorhaling zal bevelen van de wettelijke hypotheek genomen door de curator op grond van artikel 487 Faillissementswet;

Overwegende dat, wanneer het hof van beroep uitspraak doet nopens een hoger beroep tegen een faillissementsverklaring en dit faillissement intrekt, het hof in beginsel geen kennis neemt van de problemen die verband houden met de intrekking van het faillissement, in afwijking van de regel van artikel 1068, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek; dat het toekomt aan de eerste rechter deze betwistingen op te lossen die voortvloeien uit het intrekken van het faillissement;

Dat de appelrechter echter de noodzakelijke en onmiddellijk vaststelbare gevolgen zal trekken van de verdwijning van de faillissementstoestand;

Dat hij onder meer de doorhaling van de wettelijke hypotheek genomen op grond van artikel 487 Faillissementswet zal bevelen op grond van artikel 95 Hyp. wet (cf. Brussel, 29 maart 1983, Viandobélge/Dumon);

Dat de incidentele vordering van de curator aldus gegrond is;

Overwegende dat de kosten ten laste blijven van geïntimeerde R.S.Z.; dat geïntimeerde slechts het faillissement kon vorderen voor zover zij een redelijke zekerheid had dat haar schuldenaar geen of een onvoldoende vermogen had dat haar toeliet haar eisbare schuld af te betalen;

Dat zij de faillissementsrechtspleging ten onrechte heeft gebruikt als een pressiemiddel terwijl zij op een meer normale wijze haar rechten kon laten gelden,

Om die redenen,

Gehoord in openbare terechtzitting het eensluidend advies van advocaat-generaal Vanosmael;

Verklaart het hoger beroep toelaatbaar en gegrond; vernietigt het vonnis a quo; opnieuw wijzende, verklaart de oorspronkelijke vordering toelaatbaar en ongegrond; wijst de R.S.Z. af en veroordeelt deze partij tot de kosten van de rechtspleging, die van beroep vereffend voor appellante op 11.490 fr., voor eerste geïntimeerde op 0 fr. en voor tweede geïntimeerde op 5.400 fr.; wijzende op de incidentele eis, beveelt de doorhaling van de wettelijke hypotheek van de boedel overgeschreven op het 1e bureau te Antwerpen en op het 2e bureau te Leuven.

ARBEIDSHOF TE ANTWERPEN

1e KAMER — 19 AUGUSTUS 1983

Voorzitter: de h. Marcelis

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Van Huffelen, Van den Eede, Deluster en Verbraeken

Advocaat: mr. Franssen

Arbeidsovereenkomst — Arbeidsovereenkomst voor werklieden — Linotypist.

Daar hij hoofdzakelijk manuele arbeid verricht, is een linotypist verbonden door een arbeidsovereenkomst voor werklieden.

P.V.B.A. D. t/ W.

Overwegende dat geïntimeerde vanaf 2 oktober 1978 als linotypist in dienst trad van appellante; dat deze laatste op 16 november 1979 geïntimeerde opzegde met een opzegtermijn van vier weken die op 19 november 1979 zou ingaan; dat appellante echter bij brief van 16 november 1979 verklaarde onmiddellijk af te zien van de diensten van geïntimeerde en aan deze laatste een verbrekingsvergoeding uitkeerde overeenstemmende met het loon van geïntimeerde over vier weken;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van geïntimeerde, die de hoedanigheid van bediende opvorderde, ertoe strekte een aanvullende verbrekingsvergoeding van 93.318 fr. te verkrijgen, verhoogd met de interesten, zoals bepaald bij artikel 10 van de wet op de bescherming van het loon der werknemers en met de gerechtelijke interesten;

(...)

Overwegende dat partijen het niet eens zijn over de hoedanigheid van geïntimeerde; dat deze laatste meent dat hij als bediende tewerkgesteld was, terwijl appellante beweert dat geïntimeerde als arbeider dient te worden beschouwd;

Overwegende dat in feite en buiten iedere taakomschrijving vervat in de betwiste collectieve arbeidsovereenkomst, de functie van linotypist slechts het zetten op regelzetmachines omvat van voorgelegde teksten, inclusief eventuele fouten en zonder dat de linotypist de zorg heeft voor schikking en vorm der teksten; dat deze taakomschrijving die door appellante wordt opgegeven niet wordt tegengesproken door geïntimeerde; dat deze laatste in zijn conclusie trouwens niet eens een taakomschrijving opgeeft en slechts verwijst naar rechtsleer en rechtspraak, waarbij dient te worden opgemerkt dat deze laatste uiterst verdeeld is over de kwestie;

Overwegende dat aan de hand van de feitelijke taakomschrijving dient te worden vastgesteld dat het werk van geïntimeerde als linotypist er een is van zuivere nabootsing waarbij elke creativiteit uitgesloten is en waarbij ook geen speciaal intellectueel initiatief wordt gevorderd; dat de gepresteerde arbeid dan ook overwegend manueel is en geïntimeerde als arbeider dient te worden beschouwd;

Overwegende dat, nu er aldus geen discrepantie bestaat met de kwalificatie gegeven in de betwiste collectieve arbeidsovereenkomst, alle argumentatie in dit verband zonder relevantie wordt;

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE MECHELEN

7e KAMER — 29 NOVEMBER 1982

Voorzitter : de h. Peeters

Rechters : de hh. Arousseau en Hellemans

Advocaten : mrs. Van Bellinghen, Lekens en Lenders

Burgerlijke rechtspleging — Territoriale bevoegdheid — Art. 624 Ger. W. — Betwiste verbinten.

De territoriale bevoegdheid moet beoordeeld worden, los van de rechtsgrond van de zaak, op grond van wat in de dagvaarding gesteld wordt.

X t/ Y

De vordering van de aanleggende partij heeft tot doel betaling te krijgen van een hoofdsom van 56.100 frank als schadevergoeding wegens het verbreken van een overeenkomst.

De verwerende partij betwist formeel dat er tussen partij en een overeenkomst tot stand gekomen is, en werpt in limine litis de exceptie van onbevoegdheid op (art. 854 Ger. W.).

Concreet houdt de verwerende partij staande dat niet de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen bevoegd is om kennis te nemen van het geschil, maar wel de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt, met toepassing van art. 624, 1°, Ger. W., dat de bevoegdheid van de rechter van de woonplaats van de verwerende partij bepaalt.

De aanleggende partij beantwoordt dit middel niet door de verwijzing naar de arrondissementsrechtbank te vragen (art. 639, 1e lid, Ger. W.), maar beklemtoont dat krachtens art. 624, 2°, Ger. W. de geadieerde rechtbank bevoegd is om van het geschil kennis te nemen.

Luidens art. 624, 2°, Ger. W. kan de aanleggende partij zijn vordering brengen voor de rechter van de plaats waar de verbintenis, waarover het geschil loopt, ontstaan is of waar zij moet worden uitgevoerd.

Ter zake is het bestaan van de overeenkomst betwist, en a fortiori ook het ontstaan van de overeenkomst en de uitvoering.

De vraag is dan ook of de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen kennis kan nemen van een vordering tegen een gedaagde partij die gevestigd is in het arrondissement Hasselt, hoewel deze vordering gaat over een overeenkomst die formeel betwist wordt.

Om deze vraag te beantwoorden zou het bestaan van de betwiste verbintenis moeten worden nagegaan, m.a.w., de grond van de zaak moeten worden onderzocht (Brussel, 12 maart 1956, *J.T.*, 1956, 357; Fettweis A., *Bevoegdheid*, Antwerpen, Standaard, 1971, 547, voetnoot 20).

Wanneer de rechtbank dan zou besluiten dat de betwiste verbintenis niet tot stand gekomen is, zou ze de zaak moeten verwijzen naar de rechter van de woonplaats van de gedaagde partij, met toepassing van art. 624, 1°, Ger. W. Op dat ogenblik zou er dan reeds een beslissing over de grond van de zaak genomen zijn, wat in strijd is met art. 660, 2e lid, Ger. W.

Hieruit volgt dat de territoriale bevoegdheid moet worden beoordeeld, los van de grond van de zaak, volgens de

vordering vermeld in de dagvaarding (Brussel, 7 maart 1954, *Pas.*, 1974, II, 138; Laenens J., «De Bevoegdheid», *T.P.R.*, 1979, nr. 218, 344). Dit is ook logisch, daar art. 854 Ger. W. stelt dat de onbevoegdheid van de rechter voor wie de zaak aanhangig is, moet worden voorgedragen voor alle exceptie of verweer, hetgeen erop wijst dat de rechtbank haar bevoegdheid moet onderzoeken alvorens kennis te nemen van de grond der zaak.

Zoals de vordering van de aanleggende partij in de dagvaarding is omschreven, is er geen enkel element dat wijst op de toepasselijkheid van art. 624, 2°, Ger. W. Derhalve blijft slechts de bevoegdheidsregel bepaald in art. 624, 1°, Ger. W. van toepassing, met het gevolg dat de zaak dient te worden verwezen naar de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt, bij toepassing van art. 660, 2e lid, Ger. W. (...)

ARBEIDSRECHTBANK TE IEPEL

1e KAMER — 4 FEBRUARI 1983

Voorzitter : de h. Dewulf

Rechters in sociale zaken : de hh. Buysse en Ureel

Advocaat : mr. De Keukelaere

Burgerlijke rechtspleging — Sociale verkiezingen — Optreden in rechte van de representatieve werknemersorganisaties — Dagelijks beheer.

Inzake sociale verkiezingen kan alleen de persoon belast met het dagelijks beheer namens de representatieve werknemersorganisatie in rechte optreden.

D. t/ N.V. P. e.a.

Gezien het verzoekschrift van Erik D., gewestelijk secretaris van het Algemeen Christelijk Vakverbond, Gewest Roeselare, representatieve werknemersorganisatie, ertoe strekkende te doen zeggen voor recht dat de juridische entiteiten N.V. P. en P.V.B.A. A., één technische bedrijfseenheid vormen waarvan alle personeelsleden dienen deel te nemen aan de verkiezingen voor de oprichting van een ondernemingsraad en dat deze verkiezingen zullen plaatshebben op dezelfde dag als de verkiezingen voor het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing met name op 3 mei 1983.

(...)

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van de vordering rijst een dubbel probleem : 1. wie mag de vordering inleiden namens de representatieve werknemersorganisatie ; 2. wie mag ze vertegenwoordigen, ervoor verschijnen en pleiten ;

Betreffende de inleiding van de vordering

Artikel 78bis, K.B. 18 oktober 1978 dat de representatieve organisaties van de werknemers zich voor de arbeidsrechtbanken mogen laten vertegenwoordigen door een afgevaardigde voorzien van een geschreven volmacht. Deze (afgevaardigde) mag namens de organisatie waartoe hij behoort alle handelingen verrichten die bij deze vertegenwoordiging behoren, pleiten, alle mededelingen ontvangen

betreffende de rechtsingang, de behandeling en de berekening van het geschil.

Het wordt niet betwist dat Erik D. gewestelijk secretaris is van het A.C.V. Gewest Roeselare.

In het dossier steekt verder een attest afgeleverd door de heer Luc D., nationaal verantwoordelijke van het A.C.V., waarbij deze verklaart dat de heer Erik D., «de bevoegdheid heeft als gewestelijk secretaris voor het gewestelijk vakverbond Roeselare.»

Dit getuigschrift leert ons niets nieuws omdat in het verzoekschrift insgelijks staat dat Erik D., gewestelijk secretaris van het A.C.V. Gewest Roeselare is.

Inzake sociale verkiezingen handelen de representatieve werknemersorganisaties in rechte door de persoon belast met het dagelijks beheer die hetzij eigen, hetzij gedelegeerd is.

De voorzitter en de secretaris van het bureau van de vakvereniging zijn belast met het dagelijks beheer (Arbh. Bergen, 13 januari 1976, *J.T.T.*, 1976, 185).

Hoewel kan aanvaard worden dat de gewestelijke secretaris A.C.V. te Roeselare belast is met het dagelijks beheer in zijn gewest, toch moet worden opgemerkt dat hij het verzoekschrift ingeleid heeft in zijn persoonlijke naam en niet namens het Algemeen Christelijk Vakverbond.

Als dusdanig is het verzoekschrift niet ontvankelijk.

Betreffende de vertegenwoordiging door de heer A.D., volmachtdrager

De heer Erik D., gewestelijk secretaris A.C.V., heeft op 5 januari 1983 volmacht gegeven aan de heer Andreas D., afgevaardigde van een representatieve organisatie van werknemers, het Algemeen Christelijk Vakverbond, met plaatselijke zetel te Roeselare, met toepassing van artikel 728 van het Gerechtelijk Wetboek, om hem te vertegenwoordigen op de inleidende zitting en op alle andere zittingen «waarop mijn zaak tegen N.V. P. en P.V.B.A. A. voorkomt».

Een syndicaal afgevaardigde kan de vakvereniging als dusdanig niet vertegenwoordigen; enkel de persoon belast met het dagelijks beheer kan zulks doen.

Bovendien kan die afgevaardigde krachtens artikel 728, 3, van het Gerechtelijk Wetboek, slechts een arbeider of een bediende vertegenwoordigen. Dit artikel is niet van toepassing voor de vertegenwoordiging van een rechtspersoon of van een feitelijke vereniging (Arbh. Bergen, 13 jan. 1976, hierboven vermeld).

Uit het voorgaande blijkt dat de ingestelde vordering niet ontvankelijk is.

(...)

VREDEGERECHT TE SINT-KWINTENS-LENNIK

12 SEPTEMBER 1983

Rechter: de h. Lievens

Advocaten: mrs. Taffijn en Asscherickx

Onteigening — Vergoeding — Invloed gewestplan — Wederbeleggingsvergoeding — Wachtinterest — Vergoedende interest — Uittredingsvergoeding.

De wederbelegging en de wachtinterest zijn twee af-

zonderlijke schadeposten. Voor de vaststelling van de wederbeleggingsvergoeding moet het door de notarissen bij openbare verkopen gebruikte degressief tarief worden toegepast. Er is geen wachtinterest verschuldigd wanneer blijkt dat er op de geldmarkt voldoende mogelijkheden zijn om op een absoluut betrouwbare wijze roerende kapitalen onmiddellijk productief te maken.

Vergoedende interest kan slechts toegekend worden op het gedeelte van de vergoeding dat het bedrag van de provisionele vergoeding overtreft, wederbeleggingsvergoeding niet inbegrepen.

Daar ten deze de onteigenden zelf het goed exploiteren, is er geen aanleiding tot het toekennen van vergoedingen gebaseerd op de Pachtwet.

Gemeente Gooik t/ T. e.a.

De gemeente Gooik vordert op grond van een K.B. van 17 augustus 1981 de onteigening van een perceel grond, gelegen te (...).

Bij ons vonnis van 23 juli 1982 werd aan de onteigenden een provisionele vergoeding toegekend van 293.520 frank. Thans dient de aan de onteigenden toekomende voorlopige vergoeding bepaald te worden.

Het onteigend perceel werd op het ogenblik van de onteigening geëxploiteerd als zaailand, is van goede kwaliteit en was beplant met aardappelen.

Het perceel is ongeveer rechthoekig van vorm en ligt op het peil van de P.-straat, welke geasfalteerd is over een breedte van 3 meter en voorzien is van elektriciteit (luchtlijnen) openbare verlichting, telefoon en riolering.

De voorgevelbreedte van het perceel beloopt 33,10 meter en op een diepte van 50 meter vertoont het perceel nog een breedte van 30,50 meter. Het heeft een totale diepte van ongeveer 82 meter.

Langs de P.-straat komen verschillende nieuwe gebouwen voor. Het perceel ligt in een landelijke omgeving, nabij het centrum van S., gehucht met kerk en school, en op de nabij gelegen S.-straat loopt een regelmatige buslijn. Het centrum van Gooik ligt op 2,5 km.

Bepaling van de hoofdwaaarde

a) Invloed van het gewestplan

Volgens het gewestplan Halle-Vilvoorde-Brussel, goedgekeurd bij K.B. van 7 maart 1977 is het onteigend goed gerangschikt in een zone voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. De onteigenaar is van oordeel dat met deze kwalificatie rekening moet worden gehouden bij het bepalen van de aan de onteigenden toekomende vergoeding. De schatting moet geschieden volgens het statuut dat het in te nemen perceel heeft op het ogenblik van het eigendomsoverdragend vonnis van 23 juli 1982.

Onze deskundige en de onteigenden betwisten terecht deze stelling. Artikel 31 van de wet van 29 maart 1962 op de stedenbouw bepaalt immers: «Bij het bepalen van de waarde van het onteigend perceel wordt geen rekening gehouden met de waardevermeerdering of -vermindering, die voortvloeit uit de voorschriften van het streek-, gewest- of gemeentelijk plan van aanleg.»

Dit betekent dat de waarde van het onteigend goed moet bepaald worden rekening gehouden met zijn objectieve

kenmerken op het ogenblik van de onteigening, en dit alsof er geen plan van aanleg was.

Deze interpretatie wordt unaniem aangenomen door de rechtspraak van het Hof van Beroep te Brussel. Aldus volgende arresten: Brussel, 29 nov. 1967, *Res. et Jur. Imm.*, 1968, 89; Brussel, 21 jan. 1977, *J.T.*, 1977, 359; Brussel, 13 maart 1980, *J.T.*, 1981, 117. Deze arresten steunen zich op de rechtspraak van het Hof van Cassatie (17 jan. 1964, *Pas.*, 1964, I, 522).

Ook de gezaghebbende rechtsleer is ter zake eensgezind: het geciteerde arrest van 13 maart 1980 refereert aan een aantal werken, zodat het volstaat naar deze referte te verwijzen.

Deze stelling werd met evenveel en even duidelijke bevoordelingen weergegeven in de voorbereidende teksten: zie rapport van de heren De Baeck en Hambye, *Pasin.*, 1962, 283: «Il a été admis que la valeur dont il sera tenu compte sera celle au jour de l'expropriation comme s'il n'y avait pas de plan d'aménagement.»

Het is bovendien vanzelfsprekend, op basis van algemeen aanvaarde principes inzake onteigening, dat bij het bepalen van de waarde van het onteigend perceel geen rekening kan worden gehouden met de plannen welke de onteigenaar heeft noch met het doel van de onteigening.

De onteigene overheid kan zich niet beroepen op een minderwaarde die zou voortvloeien uit maatregelen die zij voordien zelf heeft genomen of laten nemen.

Concluderend kan derhalve gesteld worden dat een plan van aanleg wel de bestemming van een goed kan wijzigen, maar niet zijn aard.

b) Aard van het onteigend goed

De onteigenaar meent dat het in te nemen perceel zuivere landbouwgrond betreft. Hoogstens zou het gaan om landbouwgrond, gelegen aan een weg met een aanzienlijk evolutieve waarde. De onteigenden vragen vergoeding op basis van bouwgrond.

Het onteigend perceel betreft ontegensprekelijk bouwgrond. Het is op de eerste plaats niet zo dat de huidige aanwending als landbouwgrond enigszins determinerend kan zijn voor het bepalen van de aard van een grond.

De rechtspraak (zie bv. Rb. Brussel, 1 december 1981, *J.T.*, 1982, 198) heeft reeds bij herhaling de criteria vastgesteld opdat een goed bouwgrond kan zijn. Eerst en vooral moet het gelegen zijn langs een uitgeruste weg: dit veronderstelt dat deze weg duurzaam verhard is en voorzien van de nodige nutsvoorzieningen. Dit is ter zake het geval.

Als tweede voorwaarde wordt gesteld dat de configuratie van het terrein qua lengte en breedte bouwen toelaat. Dit is zeker ook het geval.

Bovendien dient de grond te liggen in of aan te sluiten bij bestaande bebouwing. Dit is eveneens het geval. Het plan op blz. 7 van het deskundig verslag toont dit duidelijk aan. Aan de overzijde van het perceel is er een landelijke woonzone over een lengte van 250 meter vanaf de S.-straat. Er komen acht nieuwe villa's voor in deze woonzone. Aan de zijde van het perceel is er eveneens bebouwing.

Op te merken is dat voor de naburige percelen 527 m en 5271 een verkavelingsvergunning is afgeleverd op 21 jan. 1974 en een bouwvergunning op 20 jan. 1975 en 1 okt. 1975. Beide percelen zijn bovendien bebouwd.

De rechtbank gaat akkoord met het standpunt van de deskundige dat de eerste strook van 54,35 meter dient te

worden vergoed op basis van bouwgrond, terwijl de achterliggende strook dienend voor koeren en hovingen dient vergoed te worden op basis van goed gelegen landbouwgronden, dit niet zozeer om hun mogelijke toekomstige bouw-mogelijkheid, maar omdat zij onmiddellijk bij een bouwgrond aansluiten hetgeen voor mogelijke bouwlustigen zeer interessant is.

c) Waardebepaling

De rechtbank sluit zich aan bij het principe van de berekening zoals door de deskundige aangenomen op blz. 15 van zijn verslag. Het uitgangspunt is 1.073 fr./m² als waarde voor een bouwgrond. Onze deskundige, zonder refertepunten aan te halen, aanvaardt een waardedaling van 10 %.

De heer C., technisch raadsman van de onteigenaar, steunende op de An-Hyp-gegevens, concludeert tot een daling van 18 %. Hij vindt hiervan confirmatie in twee verkopen van 26 juni 1981, die een resultaat opleverden van respectievelijk 804 fr. en 713 fr./m².

De rechtbank neemt derhalve een vermindering aan van 18% of 193 fr./m², d.i. een in aanmerking te nemen hoofdwade voor de eerste strook van 880 fr./m².

De hoofdwade is:

17 a 21 ca x 880 fr./m ² =	1.514.480
07 a 25 ca x 160 fr./m ² =	116.000
	1.630.480

IV. Wederbeleggingsvergoeding

De deskundige stelt voor één enkele vergoeding toe te passen voor wederbeleggingskosten en wachtinterest.

Onze rechtspraak behandelt de wederbelegging en de wachtinterest als twee afzonderlijke schadeposten.

Wat de wederbeleggingsvergoeding betreft concluderen de onteigenden tot het toekennen van een eenvormig tarief van 21 %, verwijzend naar «de rechtspraak» van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel, zonder evenwel enige referte aan te geven.

In tegenstelling tot deze conclusie zijn wij van oordeel dat het degressief tarief dient te worden toegepast door de notarissen toegepast op openbare verkopen (Jean Pol Coppée, *L'expropriation*, Larcier, Brussel, 1979, blz. 60, nr. 141).

Sedert 3 mei 1983 is een nieuwe schaal van toepassing. De kosten bij een openbare verkoop worden gesplitst in enerzijds een percentage, dat de registratierechten dekt, de wettelijke kosten en de honoraria van de verkoopswaarden en de processen-verbaal van toewijzing, en anderzijds een vast bedrag, bestemd om de andere kosten te dekken, bv. metingen, expertises, publiciteits- en rechtspleggingskosten. Dit bedrag wordt in het openbaar aangekondigd vóór de toewijzing. Daar het «vast» bedrag niet vooraf bepaald is maar voortvloeit uit de concrete omstandigheden bij de verkoop, zijn wij van oordeel dat de toegepaste percentages met 1 % verhoogd kunnen worden als vast bedrag.

Het ter zake toe te passen percentage is: 19 % + 1 % = 20 % of 1.630.480 fr. x 20 % = 326.096 fr.

V. Wachtinterest

De onteigenden vorderen een vergoeding voor wachtinterest, gelijk aan de wettelijke rentevoet gedurende drie

maanden, zijnde 3 % op het totale bedrag.

De onteigenaar stelt het toekennen van een vergoeding voor wachtinterest ter discussie op grond van de overweging dat de onteigende de hem toegekende vergoeding onmiddellijk in roerend kapitaal tijdelijk en gunstig kan beleggen. Hij legt desbetreffend een vonnis voor uitgesproken door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Dendermonde op 15 okt. 1982.

Het kan inderdaad niet betwist worden dat er op de hedendaagse geldmarkt voldoende mogelijkheden zijn om op een absoluut betrouwbare wijze roerende kapitalen onmiddellijk produktief te maken, ook voor korte termijn, in afwachting van een meer duurzame belegging. Dit is ter zake zeker het geval, gelet op het bedrag van de toegestane vergoedingen.

De bestaansreden van het toekennen van wachtinteresten was het opvangen van de improduktiviteit van de uitbetaalde vergoeding in afwachting van een onroerende belegging.

Door de geciteerde mogelijkheden op de geldmarkt, die de onteigende moet benutten, vervalt deze improduktiviteit, zodat ook de bestaansreden van de wachtinteresten vervalt.

Door het toekennen van wachtinterest zou aan de onteigende toegekende vergoeding tweemaal interest opbrengen, hetgeen een verrijking zonder oorzaak zou betekenen voor de onteigende.

De onteigende stelt hier twee argumenten tegenover: 1) de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel kent nog steeds wachtinterest toe; 2) de wachtinterest blijft verschuldigd ingevolge de vertraging in de betalingen zodat men nooit weet wanneer men betaald zal worden en men onmogelijk vooraf nuttige schikkingen kan treffen, i.v.m. een daadwerkelijke en ernstige wederbelegging van de vergoeding.

Deze argumenten kunnen niet aangenomen worden. Op de eerste plaats hebben de uitspraken van de rechtbanken geen algemeen bindende kracht: de rechtspraak vaardigt geen wetten of algemeen bindende voorschriften uit. Het is de taak van de rechtspraak zich voortdurend aan te passen aan een gewijzigde en zich wijzigende maatschappij. De rechtspraak moet rekening houden met de hedendaagse realiteit, zodat — schijnbaar vaststaande — rechtspraak op een bepaald ogenblik kan evolueren zonder dat daarom voorgaande beslissingen hun rechtsgrond en hun bestaansreden zouden verliezen.

Op de tweede plaats is het ogenblik van de betaling van geen enkel belang met het oog op het toekennen van wachtinterest. Laattijdige betaling wordt niet opgevangen door het toekennen van wachtinterest, maar, zoals hierna zal blijken, door het toekennen van vergoedende interest.

Vanaf het ogenblik echter dat de onteigende zijn vergoeding ontvangt — al dan niet laattijdig — kan hij deze produktief maken op de korte-termijngeldmarkt.

VI. Vergoedende interest

De onteigenden vorderen vergoedende interest tegen het wettelijk tarief op de toegekende onteigeningsvergoeding; op de provisionele onteigeningsvergoeding hun toegekend bij vonnis van 23 juli 1982, vorderen zij deze interest vanaf 23 juli 1982 tot de daadwerkelijke storting in de deposito- en consignatiekas. Op het verschil tussen de provisionele en de voorlopige onteigeningsvergoeding vorderen zij tevens interest vanaf 23 juli 1982 tot de daadwerkelijke storting in

de deposito- en consignatiekas. De onteigenaar antwoordt hier alleen op dat de onteigenden nog steeds het genot hebben van het perceel. De onteigenden concluderen terecht dat deze argumentatie niet ter zake dienend is. De grond voor het vorderen en/of toekennen van vergoedende interesten houdt geen verband met het al dan niet kunnen beschikken over het goed, maar met de latere uitbetaling van de vergoedingen, indien er een verschil is tussen de provisionele en de voorlopige vergoeding. Conform de rechtspraak van het Hof van Cassatie inzake quasi-delictuele aansprakelijkheid, is er aanleiding tot het toekennen van compensatoire interesten vanaf de eigendomsoverdracht (23 juli 1982 — declaratief vonnis) tot op de datum van huidig vonnis.

Aldus is de vordering van de onteigenden slechts gedeeltelijk gegrond: de interest kan slechts toegekend worden op het gedeelte van de vergoeding dat het bedrag van de provisionele vergoeding overtreft, wederbeleggingsvergoeding niet inbegrepen.

De wetgever heeft aan de onteigenende overheid toegestaan de vergoedingen te storten in de depositio- en consignatiekas en dit binnen bepaalde termijnen.

Indien de onteigenaar deze termijnen respecteert, handelt hij conform de wet en kan er geen aanleiding zijn tot schade. Indien hij echter de vergoedingen ontijdig stort, zou de onteigende vergoedende interesten als schadevergoeding kunnen vorderen.

De onteigeningsprocedure is een uitzonderingsprocedure waarbinnen uitsluitend vergoedingen kunnen worden gevorderd die betrekking hebben op het onteigend goed en hun oorzaak vinden in de onteigening. De gebeurlijke schade, ontstaan ten gevolge van de laattijdige uitbetaling van de vergoedingen (hetzij de provisionele, hetzij het gebeurlijk supplement) dient te worden gevorderd overeenkomstig de regels van het gemene recht.

Wanneer er echter een verschil bestaat tussen de voorlopige en de provisionele vergoeding, dan ontvangt de onteigende zijn volledige en billijke vergoeding later, hoewel de eigendomsoverdracht reeds plaatsgehad heeft op het ogenblik van het declaratief vonnis. Deze latere betaling wordt vergoed met vergoedende interest.

VII. Uittredingsvergoeding

De onteigenden, die het goed in onverdeeldheid bezaten, exploiteren het goed zelf. Er worden aardappelen op gekweekt voor eigen gebruik. De wassende vruchten konden geoogst worden.

Er kan derhalve geen aanleiding zijn tot het toekennen van vergoedingen gebaseerd op de Pachtwet, aangezien het goed niet verpacht is, noch voor een landbouwexploitatie wordt gebruikt. De eventuele vergoedingen zouden bovendien slechts kunnen toegekend worden in zoverre er van gemelde inkomsten aangifte gedaan wordt in de personenbelasting, hetgeen ter zake het geval niet schijnt te zijn.

De onteigenden verliezen wel hun vetten en kunnen hiervoor vergoed worden, niet als pachter, maar in het kader van de schade die de onteigening voor de onteigende teweegbrengt. De vergoeding voor het verlies van vetten kan geraamd worden op 1.914 fr.

(...)

NOOT—Anders, wat betreft de invloed van het gewest-

plan op de waardebepaling van het onteigend goed: Cass., 3 maart 1983 en 9 december 1983 (elders in dit nummer).

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 29 april 1983

Burgerlijke rechtspleging — Territoriale bevoegdheid — Bevoegdheidsbeding — Rechtsgrond van de zaak — Gezag van het rechterlijk gewijsde.

De Rechtbank van Koophandel te Brussel, waar het geschil tussen dezelfde partijen in dezelfde hoedanigheden oorspronkelijk aanhangig was gemaakt, overwoog bij vonnis van 15 december 1978 onder meer: «Eiseres heeft geen enkel voorbehoud gemaakt bij de aanvaarding van bedoelde bestelbons, zodat de litigieuze overeenkomsten wel degelijk onderworpen zijn aan de op de bestelbons gedrukte algemene aankoopvoorwaarden van verweerster. De algemene verkoopvoorwaarden gedrukt op de facturen die eiseres opstelde na de voltrekking van de litigieuze overeenkomsten zijn ter zake niet relevant.»

Op grond van een bevoegdheidsbeding in de aankoopvoorwaarden van verweerster verklaarde de Rechtbank van Koophandel te Brussel zich bij voormeld vonnis *ratione loci* onbevoegd en zij verwees de zaak naar de Rechtbank van Koophandel te Hasselt.

Het Hof van Beroep te Antwerpen deed op 6 januari 1982 en 17 maart 1982 uitspraak over het hoger beroep tegen het vonnis van laatstgenoemd rechtscollège over de grond van de zaak.

Deze arresten worden in cassatie door de oorspronkelijke verweerster bestreden als volgt: «In de veronderstelling dat de bestreden arresten ervan zouden zijn uitgegaan dat niet voormelde algemene aankoopvoorwaarden van (verweerster), maar integendeel de algemene verkoopvoorwaarden van (eiseres) ter zake toepasselijk waren, miskennen zij het gezag van het rechterlijk gewijsde van voormeld vonnis (van de Rechtbank van Koophandel te Brussel) van 15 december 1978.»

Het Hof van Cassatie verwierpt de voorziening:

«Overwegende dat, ingevolge artikel 660 van het Gerechtelijk Wetboek, iedere beslissing betreffende de bevoegdheid, waarbij de zaak naar de bevoegde rechter wordt verwezen, deze rechter bindt, met dien verstande dat zijn recht om over de 'rechtsgrond van de zaak', dit wil zeggen de zaak zelf te oordelen, onverkort blijft; dat de redenen van de verwijzende beslissing derhalve geen gezag van gewijsde hebben voor de laatstbedoelde rechter wat het bodemgeschil betreft.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaten: mrs. Bützler en Simont — In de zaak: P.V.B.A. U. t/ P.V.B.A. S.)

NOOT—In dezelfde zin: Laenens J., *De bevoegdheids-overeenkomsten naar Belgisch recht*, Antwerpen, 1981, 106, nr. 378.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 4 mei 1983

Vervoer — Reglementering — Wegvervoer — Verplichting om het controleapparaat doorlopend in bedrijf te houden.

Het bestreden vonnis (Corr. Bergen, 21 december 1982) motiveert de beslissing dat verweerder de artt. 15 en 17 van de E.E.G.-Verordening nr. 1463/70 van 20 juli 1970 niet heeft overtreden, met de overweging: «Beklaagde, die toegeeft de rijtijd niet te hebben onderbroken als opgelegd in de verordening op de wijze bepaald in die verordening, hoefde derhalve de schakelorganen met behulp waarvan zodanige onderbrekingen kunnen worden geregistreerd, niet in werking te stellen.» Op cassatieberoep van de arbeidsauditeur wordt het vonnis op de volgende gronden vernietigd:

«Overwegende dat de omstandigheid dat de door de verordening voorgeschreven onderbrekingen van de rijtijd niet zijn geschied op de wijze als bepaald in de verordening, de bemanningsleden niet ontslaat van de verplichting om alle maatregelen te nemen om het controleapparaat doorlopend in bedrijf te houden, vanaf het tijdstip waarop zij het voertuig overnemen tot op het tijdstip waarop zij van de verantwoording ontlast zijn, en inzonderheid om de schakelorganen te bedienen met behulp waarvan de te registreren tijden kunnen worden onderscheiden, namelijk de rijtijden, andere werktijden en tijden van aanwezigheid op het werk, alsmede de arbeidsonderbrekingen en de rusttijden;

«Dat de correctionele rechtbank met de in het middel weergegeven considerans haar beslissing niet naar recht verantwoordt.»

(Eerste voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly — Advocaat-generaal: de h. Piret — In de zaak: Arbeidsauditeur te Bergen t/ L. en P.V.B.A. T.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 4 mei 1983

Douane en accijnzen — Processen-verbaal van de ambtenaren — Bewijswaarde

Het bestreden arrest (Hof Luik, 22 november 1982) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat krachtens de artikelen 56, 57 en 221 van de algemene wet inzake douane en accijnzen een ieder die in België goederen invoert, aangifte daarvan moet doen en de daarop verschuldigde rechten moet betalen op straffe van geldboeten; dat artikel 58 van genoemde wet de verplichting oplegt om in de aangifte de oorsprong en de herkomst van die goederen op te geven;

«Overwegende dat verweerder werd vervolgd ter zake dat hij bij het binnenkomen in België tapijten heeft vervoerd zonder daarvan aangifte te doen en zonder de invoerrechten te betalen;

«Dat die feiten door de bevoegde ambtenaren zijn vastgesteld in het regelmatig opgemaakte proces-verbaal van 15 juli 1980 dat, naar luid van artikel 272 van voormelde wet, bewijskracht heeft tot dat de valsheid ervan bewezen wordt;

«Overwegende dat het arrest, nu het verweerder vrij-

spreekt op grond 'dat er nog twijfel bestaat over de vraag of de tapijten zijn ingevoerd, daar de herkomst ervan, ondanks de duidelijke verklaringen van verdachte niet werd geverifieerd', de in het middel aangewezen wettelijke bepalingen schendt.»

(Eerste voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Screvens — Advocaat-generaal: de h. Piret — Advocaat: mr. De Bruyn — In de zaak: Belgische Staat t/ Y.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 4 mei 1983

Onttrekking van de zaak aan de rechter — Gewettigde verdenking — Gronden — Criterium

Eisers verzoek, waarbij hij vraagt dat een zaak die is ingeleid voor de Correctionele Rechtbank te Nijvel, aan die rechtbank wordt onttrokken en in haar geheel opnieuw wordt onderzocht, wordt om de volgende redenen verworpen:

«Overwegende dat het verzoekschrift hierop is gegrond dat verzoeker op 28 juli 1982 bij de minister van Justitie wegens valsheid en gebruik van valse stukken klacht heeft ingediend tegen de Rechtbank van Koophandel te Nijvel wegens het door die rechtbank op 14 september 1971 tegen eiser gewezen vonnis waarin gewag wordt gemaakt van een ter zitting van die rechtbank voorgelegde cheque zonder dekking ten bedrage van vier miljoen frank, alsook tegen de rechter-commissaris en de bij dat vonnis aangewezen curatoren, dat die klacht wel eens tot gevolg zou kunnen hebben dat geen van de magistraten van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Nijvel zich met de nodige objectiviteit en sereniteit zou kunnen uitspreken over verzoekers gedragingen, dat eiser bij het op 25 november 1976 gewezen vonnis van de Correctionele Rechtbank te Nijvel is veroordeeld onder meer wegens uitgifte, zonder voorafgaand, toereikend en beschikbaar fonds, van genoemde cheque van vier miljoen frank, dat die veroordelende beslissing is hervormd bij een op 19 juni 1978 gewezen arrest van het Hof van Beroep te Bergen en dat eiser niet kan aanvaarden dat hij opnieuw voor dezelfde rechtbank terecht moet staan, dat reeds bij de aanvang van het onderzoek in de zaak met parketnotitienummer 75.50.2593/80 het gebrek aan sereniteit gebleken is bij de magistraten van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Nijvel ten aanzien van verzoeker;

«Overwegende dat het verzoek, in zoverre het gegrond is op feiten die de Rechtbank van Koophandel te Nijvel, de rechter-commissaris en de door die rechtbank aangewezen curatoren aangewreven worden, niet ontvankelijk is, nu het geen betrekking heeft op de rechtbank die kennis moet nemen van de nieuwe vervolgingen;

«Overwegende overigens dat de hervorming van een vonnis door het appelrecht op zich geen grond van gewettigde verdenking oplevert; dat dienaangaande uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat het Hof van Beroep te Bergen, rechtdoende als verwijzingsrechter na de vernietiging van een arrest van het Hof van Beroep te Brussel, in zijn arrest van 19 juni 1978 niet beslist dat de feiten die de Correctionele Rechtbank te Nijvel in haar vonnis van 25 november 1976 ten laste van verzoeker in aanmerking

heeft genomen, niet bewezen waren doch vaststelt dat de strafvordering verjaard was;

«Overwegende bovendien dat de door eiser aangevoerde omstandigheden niet van die aard zijn dat ze bij de openbare opinie de mening zouden wekken dat de Correctionele Rechtbank te Nijvel waarbij de zaak aanhangig is, zich bij haar uitspraak zou laten leiden door andere overwegingen dan die van rechtvaardigheid.»

(Eerste voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Sace — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaat: mr. Graindorge — In de zaak: S.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 4 mei 1983

Strafvordering — Proces-verbaal van de terechtzitting — Vermelding van samenstelling van het rechtscollege door middel van een blaadje dat op het stuk wordt gekleefd — Toevoeging niet goedgekeurd — Nietigheid.

Tegen het bestreden arrest (Hof Luik, 24 november 1982) wordt ambtshalve een middel opgeworpen dat is afgeleid uit de schending van de artt. 78 Sv., 101, derde lid, en 779, eerste lid, Ger. W.:

«Overwegende dat het proces-verbaal van de op 20 oktober 1982 door het hof van beroep gehouden terechtzitting, waarop de zaak is behandeld en voor uitspraak van het arrest is verdaagd tot 17 november 1982, de samenstelling van het rechtscollege vermeldt op een blad dat boven op dat stuk is gekleefd zonder dat die toevoeging is goedgekeurd;

«Overwegende dat krachtens artikel 78 van het Wetboek van Strafvordering, dat van toepassing is op alle authentieke akten van de strafrechtspleging, een niet goedgekeurde toevoeging als niet bestaande wordt beschouwd;

«Dat de bestreden beslissing nietig is.»

(Eerste voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Sace — Advocaat-generaal: de h. Declercq — In de zaak: J. t/ Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds e.a.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 mei 1983

Faillissement — Curator — Rechtsplegingsvergoeding.

Na te zijn opgeroepen, maar niet verschenen, werd verweerster door de rechtbank van koophandel ambtshalve failliet verklaard. Haar verzet tegen dit vonnis werd als niet gegrond afgewezen. Op haar hoger beroep werd het bestreden arrest (Hof Brussel, 8 december 1981) uitgesproken. Dit arrest doet het beroepen vonnis teniet, verklaart het verzet tegen het verstekvonnis gegrond, heft het faillissement op en veroordeelt verweerster in het geheel van de kosten, maar met de navolgende motivering weigert het een rechtsplegingsvergoeding aan de curator toe te kennen: «De rechtsplegingsvergoeding kan niet worden toegekend aan de curator als dusdanig, daar deze vergoeding bestemd is voor elke partij die door een curator wordt bijgestaan en

een eigen belang heeft en de curator niet voldoet aan deze voorwaarden.» Het middel waarbij de curator deze laatste beslissing wegens schending van art. 1 van het K.B. van 30 november 1970 bestrijdt, wordt op de volgende gronden afgewezen:

«Overwegende dat eiser in de onderwerpelijke procedure uitsluitend is opgetreden als curator, gerechtelijk mandataris die de hem bij de wet toevertrouwde gemeenschappelijke rechten van het geheel van de schuldeisers uitoefent, en niet als advocaat die een partij bijstaat in de zin van artikel 1 van het ter uitvoering van artikel 1022 van het Gerechtelijk Wetboek genomen koninklijk besluit van 30 november 1970;

«Dat, bij tegenstrijdigheid van belangen tussen de gezamenlijke schuldeisers en de gefailleerde, zoals ten deze, de curator voor de rechtbank de gezamenlijke schuldeisers vertegenwoordigt; dat een dergelijk optreden van de curator in rechte behoort tot de hem bij de wet opgedragen taak.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Lebbe — Advocaat-generaal: de h. Yillekaerts — Advocaat: mr. Bützler — In de zaak: V. t/ N.V. A.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 11 mei 1983

Vervoer — Reglementering — Wegvervoer — Verplichting een gebrekkig werkend controleapparaat te laten herstellen uiterlijk wanneer het voertuig terug is op de vestigingsplaats van de onderneming.

Het bestreden vonnis (Corr. Bergen, 21 december 1982), dat beklaagde vrijspreekt van overtreding van art. 18.1 van de E.E.G.-Verordening nr. 1436/70 van 20 juli 1970, wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het vonnis vaststelt dat niet is bewezen dat verweerder, toen hij ingelicht was over de gebrekkige werking van de controleapparaten, blijk heeft gegeven van een verzuim dat typisch genoeg was om een overtreding te zijn van artikel 18.1 van de E.E.G.-Verordening nummer 1463/70 betreffende het laten herstellen van die apparaten;

«Overwegende dat de appelrechter, door te beslissen dat het feit gebrekkig werkende automatische controleapparaten niet te hebben laten herstellen door een erkende installateur of een erkende werkplaats, en wel uiterlijk wanneer het voertuig terug is op de vestigingsplaats van de onderneming, enkel strafbaar is wanneer het verzuim typisch genoeg is, aan de wet een daarin niet vervatte voorwaarde toevoegt.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly — Advocaat-generaal: de h. Ballet — In de zaak: Arbeidsauditeur te Bergen t/ B.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 15 juni 1983

Strafvordering — Proces-verbaal van de terechtzitting — Niet goedgekeurde doorhaling — Nietigheid.

Het bestreden vonnis (Corr. Charleroi, 16 februari 1983)

wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat uit de stukken van de rechtspleging blijkt dat de Politierechtbank te Charleroi onder voorzitterschap van rechter T. de behandeling van de zaak heeft aangevat op de terechtzitting van 31 maart 1982; dat die rechtbank de zaak verder heeft behandeld op de terechtzittingen van 30 april en 12 mei 1982 en dat in het eerste proces-verbaal de naam van de rechter H. en in het tweede proces-verbaal de naam van rechter C. zijn doorgehaald en vervangen door de naam van rechter T., zonder dat die doorhalingen regelmatig zijn goedgekeurd; dat het vonnis van de politierechtbank is gewezen door rechter T.;

«Overwegende dat krachtens artikel 78 van het Wetboek van Strafvordering, dat van toepassing is op alle authentieke akten van de strafrechtspleging, een niet goedgekeurde doorhaling als niet bestaande wordt beschouwd;

«Dat bijgevolg de rechter die het beroepen vonnis heeft gewezen, niet alle zittingen over de zaak heeft bijgewoond; dat dit vonnis derhalve nietig is;

«Overwegende dat het bestreden vonnis, nu het het beroepen vonnis met overneming van de gronden op dezelfde gronden bevestigt, die nietigheid overneemt.»

(Voorzitter: de h. Châtel — Raadsheer-rapporteur: de h. Sace — Advocaat-generaal: de h. Ballet — Advocaat: mr. Dassesse — In de zaak: S. t/ M. e.a.)

NOOT—Bij arrest van dezelfde dag wordt een arrest van Hof Luik, 20 april 1983, vernietigd, op grond van de vaststelling «dat het proces-verbaal van de door het hof van beroep op 21 maart 1983 gehouden terechtzitting waarop de zaak werd behandeld en voor uitspraak van het arrest werd verdaagd tot 20 april 1983, de samenstelling van het hof van beroep vermeldt op een blad dat boven het stuk werd gekleefd zonder dat die toevoeging werd goedgekeurd». Zie het eveneens in dit nummer opgenomen cassatiearrest van 4 mei 1983 in de zaak J. t/ Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds.

Arbeidshof Antwerpen (4e Kamer), 11 mei 1983

Pensioenen werknemers — Tewerkstelling in openbare sector — Opneming in loopbaan in particuliere of openbare sector.

Het hoger beroep van de R.W.P. tegen het vonnis (Arbrb. Antwerpen, 19 juni 1981) waarbij diensten in de openbare sector aan de werknemersloopbaan werden toegevoegd, omdat ze niet waren opgenomen in het pensioen voor daaropvolgende diensten bij een andere openbare dienst, wordt om de volgende redenen gegrond verklaard:

«Bij administratieve beslissing getroffen door de R.W.P. (appellant) op 4 juni 1980 werd aan B. een rustpensioen toegekend met een loopbaanbreuk van 8/45, met erkenning van de jaren 1936 t/m 1941 en twee toegevoegde jaren, met vermindering van 20% wegens vervroegd pensioen; B. ging in beroep tegen deze beslissing en stelde dat hij van 1 oktober 1941 tot en met 31 mei 1944 gewerkt had bij de Passieve Luchtbescherming. Blijkens een attest heeft hij een rustpensioen in de openbare sector (Stad Antwerpen) voor 36 jaar gemeentedienst voor een tewerkstelling van 1

juni 1944 tot en met 30 juni 1980.

«De R.W.P. stelt dat voor de diensten bij de Passieve Luchtbescherming recht op pensioen bestaat bij het Ministerie van Financiën, maar dat, nu B. gerechtigd is op een pensioen bij de Stad Antwerpen, de jaren 1942 tot en met 1944 in aanmerking worden genomen voor het pensioen van deze stad, die, met toepassing van de wet van 14 april 1965, het pensioenaandeel voor bedoelde jaren moet opvragen bij het Ministerie van Financiën.

«Toepassing van de wet van 5 augustus 1968 betreffende het verband tussen de pensioenstelsels van de openbare sector en die van de privé-sector en van de wet van 14 april 1965 tot vaststelling van een zeker verband tussen de pensioenregelingen van de openbare sector;

«Overwegende dat de wet van 14 april 1965 geldt voor pensioenen die worden verleend met toepassing van een pensioenregeling van de openbare sector en ten laste komen van de Schatkist (art. 1); dat de wet van 5 augustus 1968 ter zake niet geldt;

«Overwegende dat het pensioen voor diensten bewezen bij de Passieve Luchtbescherming, zijnde een dienst afhankende van de centrale diensten, ten laste van de Schatkist valt;

«Overwegende dat het door deze wetgeving bedoelde enig pensioen ten laste komt van het pensioenstelsel waaraan de betrokkene het laatst onderworpen was, als hij daar de voorwaarden voor het toekennen van een rustpensioen vervulde (art. 2);

«Overwegende dat, nu B., wegens zijn tewerkstelling bij de Stad Antwerpen, aan het pensioenstelsel van de openbare sector, het laatst onderworpen was en hij de voorwaarden voor een rustpensioen uit hoofde van deze tewerkstelling vervulde, de jaren tewerkstelling bij de Passieve Luchtbescherming slechts kunnen worden gevalideerd in het pensioenstelsel van de openbare sector.»

(Voorzitter: de h. Naudts — Raadsheren in sociale zaken: de hh. Duyck en Asselberghs — Advocaat-generaal: de h. Smits — Advocaat: mr. Mul — In de zaak: R.W.P. t/ B.)

Vred. Aarschot, 26 juni 1981

Onteigening — Gewestplan — Bestemming van een grond als natuurgebied — Administratieve bepaling — Gevolg.

Op grond van de volgende beschouwingen oordeelt het vonnis dat een perceel dat ligt aan een uitgeruste openbare weg, in de nabijheid van bouwgronden, en dat op zichzelf geschikt is om bebouwd te worden, het karakter van bouwgrond niet verliest ten gevolge van een gewestplan dat er de bestemming «natuurgebied» aan heeft gegeven.

«Overwegende dat eiseres stelt dat bij het bepalen van de onteigeningsvergoeding rekening dient te worden gehouden met de bestaande stedenbouwkundige bepalingen, meer bepaald dat in casu het perceel van verweerders moet worden gewaardeerd als natuurgebied;

«Dat eiseres in dit verband rechtspraak citeert stellend: 'Dat rechtsleer en rechtspraak vrijwel akkoord gaan om met deze bepalingen rekening te houden, voor zover de

onteigening zelf niet bedoeld is om een aanlegplan, het gewestplan of ontwerp van gewestplan te verwezenlijken (cf. J.P. Coppée, *J.T.*, 1979, 97)';

«Dat eiseres aanvoert dat de onteigening niet heeft plaatsgehad in functie van de voorafgaande stedenbouwkundige klassering (cf. samenstelling gewestplan) en de inneming derhalve dient te worden vergoed op basis van het huidige stedenbouwkundig statuut, namelijk natuurgebied, overeenkomstig het K.B. van 7 november 1978 houdende vaststelling van het gewestplan Aarschot-Diest;

«Overwegende dat verweerders anderzijds opwerpen dat de waardebepaling dient te geschieden op de eerste plaats als bouwgrond, rekening houdend met het feit dat de grond gelegen is langs de Leuvensesteenweg en de Gijzelaarsstraat, zijnde uitgeruste openbare wegen;

«Dat zij beweren dat een grond als bouwgrond dient te worden beschouwd, en als dusdanig geschat en vergoed, indien hij paalt aan de openbare weg, gelegen is in de nabijheid van andere bouwgrond, dan — uiteraard — geschikt is om bebouwd te worden; dat dus de aard van het perceel in functie van het omliggende van primordiaal belang is;

«Overwegende, na afweging van die stellingnames, dat wij van oordeel zijn dat de onteigende een billijke vergoeding dient te ontvangen zoals door art. 11 van de Grondwet is gewaarborgd;

«Overwegende dat, nu wordt vastgesteld dat de litigieuze grond ligt aan een uitgeruste openbare weg, in de nabijheid van andere bouwgronden, op zichzelf geschikt om bebouwd te worden, het ons in casu voor de hand liggend voorkomt dat deze grond zijn karakter als bouwgrond, van nature uit, niet verloren heeft door een of andere administratieve bepaling, welke hem kwalificeert in een of andere zone van het voorontwerp, ontwerp- of gewestplan;

«Dat de administratieve bepalingen dienaangaande meermaals wijzigen, zoals heden ten dage niet kan worden ontkend;

«Overwegende dat het ons voorkomt dat wij veeleer de aard van de grond in acht moeten nemen, welke stelling steun vindt in de heersende rechtspraak dienaangaande;

«Dat in dit verband verwezen wordt naar een arrest van het Hof van Beroep te Brussel (26 januari 1977, *J.T.*, 1977, 359);

«Dat in navolging hiervan terecht kan worden gezegd dat de grond als bouwgrond te beschouwen is wanneer hij langs een uitgeruste straat is gelegen, zulks niettegenstaande de erfdienstbaarheden van openbaar nut zoals deze onder meer voortspruiten uit artt. 37 en volgende van de wet van 29 maart 1962;

«Dat bovendien kan verwezen worden naar een belangrijk cassatiearrest van 17 januari 1964 (*J.T.*, 1964, 331) waar wordt gezegd: 'Dat anderzijds het aan het openbaar bestuur niet toegelaten is bij onteigening zich de minwaarde te nutte te maken, die de te onteigenen gronden hebben ondergaan door de maatregelen die het (openbaar bestuur) heeft bevolen of doen bevelen; evenmin als het onteigende toegelaten zou zijn te genieten van de meerwaarde die het gevolg is van de onteigening zelf;

«Overwegende, ingevolge wat voorafgaat, dat het perceel van nature uit dient te worden beschouwd als bebouwbare grond en als dusdanig dient te worden vergoed.»

(Rechter: de h. Kortleven — Advocaten: mrs. Rijcke-

boer en Dehond — In de zaak : Wegenfonds t/ C. en J.)

NOOT—Bovenstaand vonnis hoort thuis in de rubriek «curiosa». Niet alleen stelt het vonnis, weliswaar in navolging van vroegere rechtspraak, maar hoe dan ook verkeerd, dat bij het bepalen van de onteigeningsvergoeding geen rekening mag of moet worden gehouden met de bestemming die door het gewestplan aan het betrokken perceel werd gegeven (zie Cass., 3 maart 1983 en Cass., 9 december 1983, elders in dit nummer). Maar daarenboven wordt het buiten beschouwing laten van de bepalingen van het bij koninklijk besluit van 7 november 1978 vastgesteld gewestplan Aarschot-Diest, bepalingen die krachtens artikel 2, § 1, derde lid, van de wet van 29 maart 1962 houden de organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw *verordenende* kracht hebben — gerechtvaardigd met de beschouwing dat het hier betreft «administratieve bepalingen ... (die) meermaals wijzigen, zoals heden ten dage niet kan worden ontkend».

Wetgeving en reglementering evolueren inderdaad. Moeten zij echter daarom door de rechter buiten toepassing worden gelaten?

G.S.B.

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 322/81 — Michelin/Commissie — 9 november 1983

In deze zaak heeft N.V. Nederlandsche Banden-Industrie Michelin (NBIM) beroep ingesteld tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie van 7 oktober 1981 inzake een procedure op grond van artikel 86 van het EEG-Verdrag, subsidiair nietigverklaring van artikel 2 van deze beschikking waarin NBIM een boete werd opgelegd, of althans verlaging van deze boete.

NBIM is de Nederlandse dochtermaatschappij van de Michelin-groep.

In de beschikking wordt geconstateerd dat NBIM in de periode van 1975 tot 1980 inbreuk heeft gemaakt op artikel 86 door:

a) met behulp van selectieve kortingen op individuele basis, die afhangen van niet duidelijk schriftelijk bevestigde afzet-«doelen» en kortingspercentages, de bandenhandelaars in Nederland aan zich te binden en te hunnen opzichte ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties toe te passen, en

b) in 1977 een extra-jaarbonus te verlenen voor de aankopen van banden voor vrachtwagens, autobussen enzovoorts, en van banden voor personenwagens, die afhangen van het bereiken van een «doel» voor de aankopen van banden voor personenwagens.

De Commissie heeft aan NBIM een geldboete van 680 000 Ecu ofwel Hfl 1 833 184,80 opgelegd.

De door verzoekster aangevoerde middelen vallen uiteen in vijf hoofdstukken.

I. De regelmatigheid van de administratieve procedure

1) Het niet-toezenden van stukken uit het dossier

NBIM verwijt de Commissie dat deze haar de resultaten van een onderzoek bij bepaalde wederverkopers niet heeft medegedeeld, en daarmee inbreuk op haar recht op verweer heeft gemaakt.

In de rechtsoverwegingen van de bestreden beschikking wordt echter nergens uitdrukkelijk naar bedoeld onderzoek verwezen.

Om het middel van NBIM te kunnen verwerpen, moet daarnaast echter worden vastgesteld dat de beschikking in feite is gebaseerd op andere rechtvaardigingsgronden. Dit punt behoort echter tot de zaak ten gronde.

2) Het feit dat de resultaten van de hoorzitting en de verklaringen van de getuigen en deskundigen niet zijn besproken

Hier wordt in wezen betoogd dat de beschikking niet voldoende gemotiveerd is; dit middel moet worden verworpen.

3) In de loop van de administratieve procedure is niet medegedeeld, op grond van welke criteria de Commissie de boete wilde vaststellen.

In haar mededeling van de punten van bezwaar van de Commissie van 5 maart 1980 is uitdrukkelijk verklaard dat zij voornemens was NBIM een boete op te leggen en dat voor de vaststelling van het bedrag daarvan rekening moest worden gehouden met de duur en de ernst van het door haar ernstig geachte vergrijp. Zodoende heeft de Commissie NBIM in staat gesteld zich niet slechts te verweren tegen de vaststelling van de overtreding, doch eveneens tegen het opleggen van een boete.

Derhalve is niet aangetoond dat de Commissie bij de administratieve procedure onrechtmatigheden heeft begaan.

II. De machtspositie van NBIM

1) Op een wezenlijk deel van bedoelde gemeenschappelijke markt

Verzoekster werpt een eerste middel op tegen de vaststelling door de Commissie dat het wezenlijk gedeelte van de gemeenschappelijke markt waarop NBIM een machtspositie heeft, het grondgebied van Nederland is; volgens NBIM is deze geografische afbakening te eng, daar Michelin een op wereldschaal werkende groep is.

Het Hof stelt vast dat de Commissie terecht heeft overwogen dat NBIM vooral op de Nederlandse markt concurrentie ondervindt en dat de objectieve mededingingsvoorwaarden hier voor alle ondernemers dezelfde zijn.

Het Nederlandse grondgebied vormt in casu het wezenlijk gedeelte van de gemeenschappelijke markt en de positie van NBIM op de Nederlandse markt moet worden beoordeeld.

2) De beoordeling van de positie van NBIM tegenover de mededinging

Er zij aan herinnerd dat het volgens artikel 86 verboden is, voor zover de handel tussen Lid-Staten daardoor ongunstig kan worden beïnvloed, dat een onderneming misbruik maakt van een machtspositie op de gemeenschappelijke markt of op een wezenlijk deel daarvan. Machtspositie wil zeggen een economische machtspositie van een onderneming die deze in staat stelt de handhaving van een werke-

lijke mededinging op de betrokken markt te belemmeren, door haar de mogelijkheid te verschaffen zich tegenover de concurrenten, afnemers en tenslotte ook tegenover de consumenten goeddeels onafhankelijk te gedragen.

a) Het aandeel van NBIM op de markt van de betrokken producten

Verzoekster betwist het marktaandeel waaruit de Commissie het bestaan van de machtspositie afleidt en betoogt dat de Commissie is uitgegaan van een feitelijke en willekeurige afbakening van de markt van de betrokken producten.

Het marktaandeel van NBIM in Nederland bedroeg in de periode 1975-1980 57-65 % voor nieuwe banden voor vrachtwagens en autobussen, terwijl de marktaandelen van de belangrijkste concurrenten slechts 4-8 % bedroegen.

NBIM betwist deze cijfers niet, doch betoogt dat de Commissie een verkeerd beeld van de mededingingsverhoudingen heeft geschetst door in het bijzonder banden voor bestelauto's en personenauto's, alsmede gecoverde banden voor vrachtwagens uit te sluiten; in laatstgenoemde sector bedroeg het marktaandeel van NBIM slechts omstreeks 37 %, waaruit geen machtspositie kan worden afgeleid.

Met betrekking tot de vervangingsmarkt van nieuwe banden voor vrachtwagens constateert het Hof dat de Commissie bij haar onderzoek naar het bestaan van een machtspositie van NBIM terecht rekening heeft gehouden met haar aandeel op de vervangingsmarkt van nieuwe banden voor vrachtwagens, autobussen en dergelijke voertuigen, en banden voor personenauto's en bestelwagens buiten beschouwing heeft gelaten.

Met betrekking tot het in aanmerking nemen van de mededinging van gecoverde banden constateert het Hof dat de Commissie, bij de beoordeling van de positie van NBIM tegenover het kaliber en het aantal van haar concurrenten, terecht rekening heeft gehouden met het marktaandeel van 57-67 % op de vervangingsmarkt van nieuwe banden voor vrachtwagens. In vergelijking met het marktaandeel van 4-8 % van de voornaamste concurrenten van NBIM vormt dit marktaandeel, zelfs wanneer men rekening houdt met een bepaalde concurrentie van gecoverde banden, een geldige indicatie voor het bestaan van een overheersende positie van NBIM ten opzichte van haar concurrenten.

b) De overige criteria en aanwijzingen voor en tegen het bestaan van een machtspositie

Verzoekster betwist de relevantie van andere criteria en aanwijzingen, naast het marktaandeel van NBIM, die de Commissie heeft aangevoerd om het bestaan van een machtspositie aan te tonen. Zo is zij niet de enige onderneming die met vertegenwoordigers werkt; integendeel, haar voornaamste concurrenten hebben meer personeel in dienst dan zij. Het uitgebreide karakter van het produktengamma vormt geen concurrentievoordeel, daar de verschillende bandentypen elkaar niet kunnen vervangen en NBIM de wederverkopers niet de verplichting oplegt om het gehele gamma te kopen.

Voor bepaalde bandentypen is de Michelin-groep de enige leverancier op de markt.

Dit leidt ertoe dat NBIM in Nederland een uitdrukkelijke voorkeur geniet bij een groot aantal gebruikers van banden voor vrachtwagens.

Aangezien de aankoop van banden voor een vervoerson-

derneming een belangrijke investering vormt, moet de rentabiliteit van een bandentype of -merk gewaarborgd zijn, zodat de positie van NBIM moeilijk kan worden aangetast door haar concurrenten. Dit brengt mee dat een wederverkoper in Nederland het zich normaliter niet kan permitteren geen Michelinbanden te verkopen.

Voorts moet worden gewezen op het belang van het NBIM-vertegenwoordigersnet, dat te allen tijde rechtstreekse toegang geeft tot de bandengebruikers.

De rechtstreekse toegang tot de gebruikers en de aard van de diensten die dit verkoopnet kan aanbieden, maken het NBIM mogelijk haar positie op de markt te behouden en te bevestigen en zich beter te verdedigen tegen de mededinging.

Tenslotte kan uit het feit dat de door NBIM gehanteerde prijzen noch onrechtmatig noch bijzonder hoog zijn, niet worden afgeleid dat er geen sprake is van een machtspositie.

Al met al moet dus worden geconcludeerd dat de middelen, waarmee NBIM betwist dat zij een machtspositie op een wezenlijk deel van de gemeenschappelijke markt heeft, ongegrond zijn.

III. Misbruik van machtspositie

Verzoekster betwist dat zij, zoals de Commissie in de bestreden beslissing heeft vastgesteld, de vrijheid van keuze van de wederverkopers op twee verschillende wijzen heeft beperkt, namelijk door haar kortingssysteem in het algemeen en door toekenning van een bijzondere korting in 1977, met als gevolg een verschil in behandeling en een beperking van de toegang tot de markt van andere producenten.

1. Het kortingssysteem in het algemeen

NBIM betoogt dat de Commissie in haar beschikking de kenmerken van het kortingssysteem heeft miskend. Het bestaat in een gewone hoeveelheidskorting, die geen ander doel heeft dan de wederverkopers op rechtmatige wijze aan te sporen meer te kopen en om het bereiken van een in onderling overleg vastgesteld verkoopcijfer voor Michelinbanden te belonen.

Volgens de Commissie vormt het door NBIM toegepaste kortingssysteem misbruik, omdat het is gebaseerd op de vaststelling van individuele en selectieve afzetdoelen, die niet nauwkeurig schriftelijk zijn vastgesteld, waardoor de bandenverkopers aan NBIM worden gebonden, en omdat daarin met ongelijke voorwaarden voor gelijkwaardige prestaties wordt gewerkt.

De Franse regering steunt het standpunt van NBIM en betoogt, dat toepassing van een kortingssysteem dat is gebaseerd op afzetdoelen op zichzelf niet kan worden aangemerkt als misbruik.

a) De werking van het kortingssysteem

Noch het kortingssysteem als geheel, noch de schaal der gegeven korting zijn ooit door NBIM bekendgemaakt. Het is niet weersproken dat de criteria, aan de hand waarvan de afzetdoelen werden vastgesteld of overeengekomen, niet tevoren bekend waren. Deze doelen werden aan het begin van ieder jaar tussen de wederverkoper en de vertegenwoordiger van NBIM besproken. In de praktijk werden zij niet schriftelijk bevestigd door NBIM. Anders dan staat vermeld in de bestreden beschikking, is echter niet aangetoond dat de wederverkopers hebben gearzeld zich erover te be-

klagen dat geen schriftelijke bevestiging heeft plaatsgevonden. Dit element moet derhalve buiten beschouwing worden gelaten.

b) De toepasselijkheid van artikel 86 op een stelsel van korting bij het bereiken van bepaalde afzetdoelen

Het Hof heeft in eerdere rechtspraak (arresten-Suikerunie en Hoffmann-La Roche) beslist dat, anders dan een hoeveelheidskorting, die uitsluitend afhankelijk is van de hoeveelheid aankopen bij de betrokken producent, een getrouwheidskorting, die ten doel heeft om door toekenning van financiële voordelen de bevoorrading van cliënten bij concurrerende producenten te voorkomen, misbruik in de zin van artikel 86 EEG-Verdrag vormt.

Om te beoordelen of NBIM door dit kortingssysteem misbruik van haar machtspositie heeft gemaakt, moeten alle omstandigheden in aanmerking worden genomen, inzonderheid de criteria voor en de modaliteiten van de korting, en moet worden onderzocht of de korting ten doel heeft, door een voordeel dat niet gerechtvaardigd is door een economische prestatie, de koper de mogelijkheid een keuze te maken uit de bevoorradingsbronnen te ontnemen of deze te beperken, concurrenten de toegang tot de markt te belemmeren, ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties toe te passen op handelspartners of om de machtspositie te versterken door ongeoorloofde concurrentie.

In het licht van deze overwegingen moeten de door verzoekster tegen twee in de litigieuze beschikking vervatte punten van bezwaar aangevoerde middelen worden onderzocht.

c) Zijn de wederverkopers ten aanzien van NBIM in een afhankelijke positie gebracht?

Verzoeksters eerste middel is gericht tegen de vaststelling van de Commissie in de bestreden beschikking dat uit alle omstandigheden blijkt dat NBIM de wederverkopers door haar kortingssysteem nauw aan zich bond.

Het Hof constateert na bestudering van alle onderdelen van het kortingssysteem, dat alle factoren ertoe bijdragen voor de wederverkopers een situatie te scheppen waarin, vooral aan het einde van het jaar grote pressie op hen wordt uitgeoefend om NBIM's afzetdoelen te realiseren, wanneer zij niet het risico willen lopen om verliezen te lijden die de concurrenten moeilijk kunnen compenseren door kortingen die zij op hun beurt kunnen voorstellen. NBIM was door haar vertegenwoordigersnet in staat de wederverkopers hieraan op elk ogenblik te herinneren, om hen te stimuleren bestellingen bij NBIM te doen.

En dergelijke situatie beperkt de keuzemogelijkheid van de wederverkopers ten aanzien van de bevoorradingsbronnen en bemoeilijkt de toegang tot de markt voor concurrenten.

Daarom moet worden geconcludeerd dat NBIM, door de Nederlandse wederverkopers aan zich te binden door bovenomschreven kortingssysteem, in de zin van artikel 86 EEG-Verdrag misbruik heeft gemaakt van haar machtspositie op de vervangingsmarkt van nieuwe banden voor vrachtwagens.

Het door verzoekster tegen deze vaststelling in de bestreden beschikking opgeworpen middel moet dus worden verworpen.

d) Discriminatie van bepaalde wederverkopers

Verzoekster betwist in haar tweede middel de constatering van de Commissie dat NBIM's kortingssysteem voor

de wederverkopers leidde tot toepassing van ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties in de zin van artikel 86 EEG-Verdrag, daar verschillende kortingen werden toegepast op wederverkopers die zich in een vergelijkbare positie bevonden. Volgens NBIM zijn deze kortingen niet discriminerend, daar het verschil tussen de kortingen voor de verschillende wederverkopers het gevolg zijn van de toepassing van een kortingsschaal die afhankelijk is van globale aankopen van de wederverkoper bij NBIM in de loop van het voorgaande jaar.

Het Hof concludeert op dit punt dat de Commissie er niet in is geslaagd aan te tonen dat er bij het bestreden kortingssysteem sprake is van toepassing van discriminerende korting voor verschillende wederverkopers en dat de bestreden beschikking moet worden vernietigd, voor zover daarin wordt verklaard dat NBIM heeft gehandeld in strijd met artikel 86 door jegens haar wederverkopers ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties toe te passen.

2) De extra-bonus van 1977

Verzoekster bestrijdt de vaststelling van de Commissie in de bestreden beschikking dat NBIM misbruik van haar machtspositie heeft gemaakt door in 1977 een extra-bonus van 0,5 % bij aankoop van banden voor vrachtwagens, autobussen, enzovoort toe te kennen, afhankelijk van het behalen van het doel voor de aankopen van banden voor personenwagens.

Volgens de Commissie had deze extra bonus ten doel de wederverkopers te dwingen tot een extra inspanning op de markt voor lichte banden om een voordeel te verkrijgen voor de verkoop van zware banden. Dit is een eendere verkooptechniek als die bedoeld in artikel 86, sub d. NBIM stelt dat de Commissie is uitgegaan van een verkeerde interpretatie van de feiten. De extra bonus van 1977 kan niet worden beschouwd als een korting voor zware banden omdat zij verband hield met het behalen van een afzetdoel in lichte banden.

Het staat vast dat NBIM in 1977, wegens een tijdelijk tekort, niet kon voldoen aan de vraag naar zware banden op de Nederlandse markt.

De wederverkopers waren daardoor niet in staat hun afzetdoelen in zware banden te behalen. In verband daarmee heeft NBIM de litigieuze extra bonus toegekend.

Hieruit volgt dat deze korting niet kan worden aangemerkt als korting op de verkoop van zware banden, zoals de Commissie heeft gedaan.

De Commissie heeft derhalve niet kunnen aantonen dat NBIM, door het toekennen van de extra-bonus voor 1977, misbruik heeft gemaakt van haar machtspositie op de markt voor zware banden en dat artikel 1, sub b, van de bestreden beschikking moet worden nietigverklaard.

IV. De ongunstige beïnvloeding van de handel tussen Lid-Staten

Verzoekster betwist dat het door haar toegepaste kortingssysteem de handel tussen Lid-Staten ongunstig kan beïnvloeden. Ten deze moet worden vastgesteld dat, in geval de houder van een machtspositie zijn concurrenten de toegang tot de markt belemmert, niet ter zake doet of dit plaatsvindt op het grondgebied van een enkele Lid-Staat, wanneer zulks gevolgen kan hebben voor het handelsverkeer en de mededinging in de gemeenschappelijke markt.

De middelen die zijn aangevoerd om te weerleggen dat de handel tussen Lid-Staten door het NBIM-kortingssysteem ongunstig werd beïnvloed, zijn ongegrond.

V. Vaststelling van de boete

Bij de vaststelling van de boete moet ermee rekening worden gehouden dat — behoudens de extra-bonus van 1977 — een kortingssysteem is geconstateerd dat, ook al was de marge voor schommelingen van de korting betrekkelijk eng en ook al is geen discriminerende toepassing aangetoond, negatieve gevolgen heeft gehad voor de vrije mededinging in de gemeenschappelijke markt, een fundamenteel verdragsbeginsel. Onder deze omstandigheden is het gerechtvaardigd de boete te bepalen op 300 000 Ecu of Hfl 808 789.

Derhalve zijn termen aanwezig artikel 1, sub a, van de bestreden beschikking, voor zover houdende vaststelling dat NBIM ten aanzien van de wederverkopers ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestatie heeft toegepast, alsmede artikel 1, sub b, inzake de extra bonus van 1977, nietig te verklaren.

De in artikel 2 opgelegde boete moet worden verlaagd tot 300 000 Ecu.

Voor het overige moet het beroep worden verworpen.

Het dictum van 's Hofs arrest luidt als volgt:

«1. Artikel 1, sub a, van de beschikking van de Commissie van 7 oktober 1981, voor zover houdende vaststelling dat NBIM ten aanzien van de wederverkopers ongelijke voorwaarden bij gelijkwaardige prestaties heeft toegepast, alsmede artikel 1, sub b, van die beschikking worden nietigverklaard.

2. Het bedrag van de in artikel 2 van de beschikking aan verzoekster opgelegde boete wordt bepaald op 300 000 Ecu ofwel Hfl 808 758, te voldoen in Nederlandse guldens.

3. Het beroep wordt voor het overige verworpen.

4. Elk der partijen, interveniënte daaronder begrepen, zal de eigen kosten dragen.

Zaak 188/82 — Thyssen AG/Commissie van de EG — EGKS — *Quotumoverschrijding — Geldboeten* — 16 november 1983

De vennootschap Thyssen (hierna: Thyssen) te Duisburg heeft een beroep ingesteld tot nietigverklaring van een beschikking waarbij de Commissie haar een geldboete van Ecu 288 825 of DM 691 802 heeft opgelegd.

In de motivering van de omstreden beschikking wordt verwezen naar het feit dat Thyssen tijdens het eerste kwartaal van 1981 het productiequotum van 3 851 ton heeft overschreden, dat haar voor produkten van categorie I was toegekend in het kader van het door de Commissie bij beschikking nr. 2794/80/EGKS van 31 oktober 1980 ingevoerde quotastelsel voor de productie van staal.

Deze quotumoverschrijdende hoeveelheid werd ter uitvoering van een in 1980 gedane bestelling geleverd aan de vennootschap Stahlwerke Bochum (hierna: SWB), die elektroplaat produceert en dit staal nodig had om haar productie te kunnen voortzetten.

Men dient aan te nemen dat de Commissie, zonder artikel 58 te miskennen of discriminatie te plegen, kon oorde-

len dat elektroplaat niet van het stelsel van productiequota diende te worden uitgesloten.

Er moet evenwel worden nagegaan of er omstandigheden aanwezig zijn die het bedrag van de door de Commissie opgelegde boete rechtvaardigen. Vanuit dit oogpunt zij eraan herinnerd dat verzoekster zich beroept op de schending van het evenredigheidsbeginsel doordat de Commissie zich ertoe heeft beperkt een geldboete op te leggen op basis van de mathematische vaststelling dat het quotum is overschreden, zonder rekening te houden met de bijzondere omstandigheden van de zaak.

Uit het dossier blijkt echter dat Thyssen door de late mededeling van het definitieve quotum, tijdens het laatste kwartaal van 1980 de toegestane hoeveelheid niet heeft kunnen produceren. Zoals verzoekster door een duidelijke verwijzing naar de technische eisen van de productie en naar de arbeidsreglementering in de Bondsrepubliek Duitsland heeft aangetoond, was de periode van 17 december 1980 tot het einde van het vierde kwartaal van 1980 voor haar immers te kort om toegestane marge uit te putten.

Derhalve moet ten gunste van verzoekster worden erkend dat er een buitengewone situatie voorhanden was, die met betrekking tot de ernst van de inbreuk en het bedrag van de geldboete een andere beoordeling dan die van de Commissie rechtvaardigt.

In dit verband zij eraan herinnerd dat het Hof, volgens artikel 36, tweede alinea, EGKS-Verdrag, ten aanzien van op grond van de bepalingen van dit Verdrag opgelegde geldstraffen en dwangsommen volledige rechtsmacht heeft.

Gelet op de buitengewone omstandigheden waarin de inbreuk in casu heeft plaatsgevonden, dient de geldboete op een symbolisch bedrag van Ecu 5 of DM 12 te worden vastgesteld.

Het Hof rechtdoende,

1. Stelt de door de Commissie aan de vennootschap Thyssen Aktiengesellschaft opgelegde geldboete vast op Ecu 5 of DM 12.

2. Verstaat dat elk der partijen de eigen kost zal dragen.

Zaak 292/82 — Vennootschap E. Merck/Hauptzollamt Hamburg-Jonas (prejudicieel) — *Suiker — Restitutie bij productie en uitvoer* — 17 november 1983

Het Finanzgericht Hamburg heeft twee prejudiciële vragen gesteld betreffende de geldigheid van verordeningen houdende vaststelling van de restituties welke met ingang van 1 oktober 1978 en tot 30 april 1979 hebben gegolden voor suiker en melasse, uitgevoerd in de vorm van niet onder bijlage II van het Verdrag vallende waren.

Deze vragen zijn gerezen in een geding betreffende de bedragen van de uitvoerrestituties voor suiker die in de vorm van mannitol — in de zin van onderverdeling 29.04 C II GDT — en sorbitol — in de zin van onderverdeling 29.04 C III en 38.19 T — is geëxporteerd. De vennootschap E. Merck heeft voor deze exporten in het tijdvak oktober 1978 - april 1979 slechts restituties gekregen berekend op grondslag van de lagere percentages, vermeld in tabel I van de bijlagen van voormelde verordeningen.

Voor het Finanzgericht Hamburg stelde zij dat deze percentages enkel toepasselijk waren op goederen waarvoor reeds produktierestituties waren toegekend. Daar dit voor de betrokken goederen niet het geval was geweest, eiste zij

derhalve de toekenning van uitvoerrestituties berekend tegen het maximumpercentage vermeld in tabel II van genoemde bijlagen.

Vanaf 1976 wijzigde de vennootschap haar fabricageprocédé om technische en economische redenen. Zij inverteerde de suiker niet meer zelf, maar kocht invertsuiker bij een andere producent in de Gemeenschap. Afgezien van deze wijzigingen bleef het produktieprocédé hetzelfde, maar de vennootschap kon geen produktierestituties meer krijgen.

Dit geding was voor de nationale rechter aanleiding om het Hof de navolgende vragen te stellen:

1. Is artikel 1, a, van onderscheidenlijk de verordeningen (EEG), nrs. 2271/78 (PB nr. L 275/28), 2555/78 (PB nr. L 307/32), 2807/78 (PB nr. L 334/32), 3115/78 (PB nr. L 370/26), 181/79 (PB nr. L 26/36), 410/79 (PB nr. L 40/28) en 615/79 (PB nr. L 79/28) van de Commissie juncto artikel 4, lid 3, van 's Raads verordening (EEG) nr. 2682/72 (PB nr. L 289/13), zoals het ingevolge 's Raads verordening (EEG) nr. 707/78 (PB nr. L 94/7) is komen te luiden, niet rechtsgeldig voor zover daarin voor de uitvoer van mannitol c.q. sorbitol als bedoeld in tariefnummers 29.04 C II en III en 38.19 T van het gemeenschappelijk douanetarief, waarvoor geen produktierestitutie is voorzien, toepassing van de restitutiepercentages van tabel I — en niet van tabel II — van de bijlagen van genoemde restitutieverordeningen wordt voorgeschreven?

2. Zo ja, welke gevolgen zijn dan aan de niet-rechtsgeldigheid van genoemde verordeningen verbonden?

In antwoord op deze vragen verklaart het Hof voor recht:

«1. Artikel 1 van de verordeningen nrs. 2271/78, 2555/78, 2807/78, 3115/78, 181/79, 410/79 en 615/79 van de Commissie moet aldus worden uitgelegd dat voor de exporten van mannitol en sorbitol van de tariefposten 29.04 C II en III en 38.19 T van het gemeenschappelijk douanetarief, die aan de in die bepalingen uitdrukkelijk gestelde voorwaarden voldoen maar waarvoor geen produktierestitutie kon worden toegekend, de uitvoerrestitutiepercentages van tabel II van de bijlagen bij genoemde verordeningen moeten worden toegepast.

2. Bij het onderzoek van de gestelde vragen is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van de aldus uitgelegde verordeningen kunnen aantasten.»

Zaak 320/82 — B. D'Amario/Landesversicherungsanstalt Schwaben (prejudicieel) — *Sociale zekerheid — Wezenpensioen* — 24 november 1983

Het Bundessozialgericht heeft een prejudiciële vraag gesteld over de uitlegging van de artikelen 77 en 78 van verordening nr. 1408/71.

Het wenst met name te vernemen of het recht op wezenpensioen ingeval de overleden vader aan de wettelijke regelingen van meer dan één Lid-Staat onderworpen was, uitsluitend wordt beheerst door de wettelijke regeling van de Lid-Staat die ingevolge de artikelen 77 en 78 van verordening nr. 1408/71 bevoegd is tot toekenning van deze uitkering, of dat juist het orgaan van een andere Lid-Staat, waarvan de wettelijke bepalingen alleen reeds aanspraak geven op een hoger wezenpensioen (in casu de Bondsrepubliek Duitsland), verplicht is een met het verschil tussen beide bedragen overeenkomende aanvulling toe te kennen.

Het Hof herinnert aan zijn eerdere rechtspraak volgens welke de gemeenschapsregeling op het gebied van de sociale zekerheid behoudens uitdrukkelijke uitzondering in overeenstemming met de doelstellingen van het Verdrag, niet op dusdanige wijze mag worden toegepast dat de migrerende werknemer — of zijn rechtverkrijgenden — een deel van zijn rechten krachtens de wettelijke regeling van een Lid-Staat verliest.

Het Hof verklaart voor recht:

«De artikelen 77 en 78 van verordening nr. 1408/71 moeten aldus worden uitgelegd, dat het recht op uitkering van een wezenpensioen overeenkomstig de wetgeving van de Lid-Staat die volgens deze bepalingen bevoegd is, het recht op hogere wezenuitkeringen, dat ingevolge de wettelijke regeling van een andere Lid-Staat alleen is verkregen, niet doet vervallen ingeval de overleden vader aan de wettelijke regelingen van meer dan één Lid-Staat onderworpen was. Wanneer het in de eerste Lid-Staat daadwerkelijk ontvangen bedrag van de uitkeringen lager is dan dat van de uitkeringen krachtens de wetgeving van de andere Lid-Staat alleen, heeft de wees tegenover het bevoegde orgaan van deze laatste Staat recht op een aanvullende uitkering ten belope van het verschil tussen de twee bedragen.»

BENELUXRECHT

VERSLAG OVER DE JAARVERGADERING 1983 TE GENT VAN DE VERENIGING VOOR DE VERGELIJKING VAN HET RECHT IN BELGIË EN NEDERLAND

Op 25-26 november 1983 vond te Gent de jaarvergadering plaats van de Vereniging voor vergelijking van het recht in België en Nederland. De vergadering, gehouden in de gebouwen van de Rechtsfaculteit, werd geopend door de nieuwe voorzitter van de Belgische sectie, prof. Jan Ronse, die de leden en genodigden welkom heette. Hij beklemtoonde hoezeer deze ontmoetingen aan belang hebben gewonnen, nu blijkbaar van officiële zijde de wil ontbreekt

om de Benelux-eenmaking voort te zetten. Zo de wetgevingsunificatie stagneert, mogen doctrine en rechtspraak nuttig worden aangewend niet alleen om te vergelijken, maar ook om te integreren.

Hij prees zich gelukkig aan Nederlandse zijde de nieuwe voorzitter, professor J. Maeijer en de nieuwe secretaris, mr. H.A. Groen, te mogen begroeten en met hen de goede samenwerking te mogen voortzetten.

Nadien volgden de besprekingen in de onderscheidene afdelingen. In de afdeling Staatsrecht werd onder voorzitterschap van de heer Simons de preadviezen over «De ministerraad» van de heren R.J. Hoekstra en R. Senelle besproken.

In de afdeling Strafrecht werd gehandeld over «De strafrechtelijke aansprakelijkheid van leidinggevende functionarissen van rechtspersonen». De heer Remmelink leidde de debatten over de preadviezen van de heer R.A. Torringa en mevrouw J. Colaës.

In de afdeling Privaatrecht ten slotte werd «De meerpartijenovereenkomst» (preadviseurs: de heren L. Hardenberg en E. Dirix) besproken onder leiding van de heer Maeijer.

De discussies verliepen in de gebruikelijke goede atmosfeer en werden op zaterdagmiddag afgesloten.

Tijdens de middaglunch van vrijdag in de heerlijke kapittelzaal van het oude Predikherenpand werd hulde gebracht aan de uittredende voorzitter en secretaris.

Prof. Maeijer loofde in termen ontleend aan Balzac «le savoir et la sagesse» van de heer Huib Drion, die zoveel jaren het voorzitterschap van de Nederlandse sectie waarnam, alsmede «le vouloir et le pouvoir» van J.M. Polak, die sinds 1958 onverdroten secretaris van dezelfde sectie.

Op zijn beurt bracht prof. Ronse hulde aan de uittredende voorzitter Van Hecke, die met gezag sinds 1966 de Belgische sectie leidde en dit deed met het flegma van de in Cambridge geboren jurist.

Tijdens de slotvergadering werden de verslagen over de gevoerde discussies toegelicht door de afdelingssecretarissen (zie hieronder).

Meteen werden de data van de volgende jaarvergadering in Nederland (23-24 november 1984) meegedeeld, alsook de geplande onderwerpen, namelijk «Schadevergoeding bij rechtmatige overheidsdaad» (Staatsrecht), «Het beroepsgeheim» (Strafrecht) en «De verzwijging bij verzekeringsovereenkomsten» (Privaatrecht).

Met een dankwoord van de Nederlandse voorzitter Maeijer werd deze bijzonder geslaagde jaarvergadering afgesloten.

*M. Storme
Secretaris Belgische Sectie*

Verslag afdeling Publiekrecht

De ministerraad

De afdeling Publiekrecht wijdde haar besprekingen aan de Ministerraad in België en Nederland. Voor België trad als preadviseur op prof. dr. R. Senelle, en voor Nederland mr. R.J. Hoekstra.

Van meetaf aan kan algemeen worden gesteld dat er een fundamenteel verschil bleek te bestaan tussen de Nederlandse en de Belgische benadering van de behandelde problematiek.

Uit de besprekingen van de zes vraagpunten die aan de orde waren, bleek dat, elke nuancering buiten beschouwing gelaten, er vooral staatsrechtelijke problemen werden vooropgesteld die van Nederlandse zijde een bijzondere aandacht kregen.

De Belgische benadering van de problematiek was, steeds algemeen beschouwd, van pragmatische aard.

Als oorzaak hiervan kan ongetwijfeld worden aangestipt de inhoud zelf van de desbetreffende grondwettelijke bepalingen en de vrijwel absolute afwezigheid ervan in het Belgisch constitutioneel recht.

Met betrekking tot de vraag welke positie de Koning inneemt ten opzichte van de ministerraad, legde de Belgische preadviseur er in zijn inleiding de nadruk op dat de betekenis van de ministerraad, die blijkbaar zijn oorsprong vindt bij hetzelfde vertrekpunt als de Nederlandse gelijkwaardige instelling, het resultaat is van een historische ontwikkeling. De benadering van Nederlandse zijde spitste zich toe op de verhouding en de interpretatie van de artikelen 42 en 45 van de Nederlandse Grondwet.

Van meetaf aan rees de vraag of de ministerraad al dan niet kan worden beschouwd als een afzonderlijk orgaan, rekening houdend met het bepaalde in artikel 42 van de Nederlandse Grondwet volgens hetwelk de regering wordt gevormd door de Koning en de ministers.

Artikel 45 van diezelfde Grondwet luidt als volgt: 1. de ministers vormen te zamen de ministerraad; 2. de minister-president is voorzitter van de ministerraad; 3. de ministerraad beraadslaagt en besluit over het algemeen regeringsbeleid en bevordert de eenheid van beleid.

Deze tekst leidt in elk geval tot de conclusie dat de ministerraad het algemeen beleid bepaalt, hetgeen uiteraard een bron kan zijn van spanning tussen het Staatshoofd en de ministerraad omdat er problemen kunnen rijzen met betrekking tot de afgrenzing van de respectieve bevoegdheden.

Een andere stelling luidde dat deze tekst geen aanleiding hoeft te geven tot conflicterende toestanden omdat het zo pas vermelde artikel 45 in die zin moet worden begrepen dat de ministerraad beraadslaagt en besluit «voor zichzelf», hetgeen betekent dat geen afbreuk wordt gedaan aan het uit artikel 42 voortvloeiend gevolg dat er overleg moet geschieden tussen de ministers en de Koning. M.a.w. beide grondwetsbepalingen mogen niet op een al te letterlijke wijze worden uitgelegd; uit de confrontatie van beide artikelen hoeft geen tegenspraak voort te vloeien.

Wanneer immers artikel 45 o.m. bepaalt dat de ministers te zamen de ministerraad vormen, betekent zulks dat het dagelijks beleid de zaak is van de ministers; voor belangrijke zaken is er overleg vereist met de Koningin.

Met het eerste vraagpunt hield uiteraard verband de reële informatie van de Koning, respectievelijk de Koningin, over wat in de ministerraad wordt beraadslaagd en wat als beslissing daaruit voortkomt.

Zowel in Nederland als in België wordt het Staatshoofd tijdens de wekelijkse audiëntie met de minister-president, respectievelijk de eerste minister over het algemeen regeringsbeleid geïnformeerd; daarbij horen de agendapunten van de ministerraad.

Een probleem rijst evenwel ingevolge de in beide landen traditioneel geworden persconferenties welke onmiddellijk volgen op de vergadering van de ministerraad. Hoewel niet alles openbaar wordt gemaakt en er tevens ruggespraak met de Koning plaatsheeft en de Koningin op voorhand wordt geïnformeerd, moet toch worden geconcludeerd dat deze persconferenties plaatshebben voordat, algemeen gesteld, het Staatshoofd over de vereiste en dezelfde informatie beschikken kan met betrekking tot het verloop van de ministerraad en de beslissingen die daar zijn genomen.

Dat hierdoor in beide landen een constitutioneel probleem gesteld wordt, kan moeilijk worden betwist.

Binnen hetzelfde vraagpunt kwam aan de orde, de wijze waarop de benoeming van een nieuwe minister-president, respectievelijk nieuwe eerste minister door de Koning geschiedt. In Nederland wordt deze benoeming medeonderkend door de nieuwe minister-president terwijl het in België tot de traditie behoort dat deze aanwijzing mede-ondertekend wordt door de aftredende eerste minister.

Een constitutioneel bezwaar kan hierdoor niet ontstaan. Trouwens, wat België betreft, moet worden opgemerkt dat er van grondwettelijk oogpunt bekeken, geen verschil bestaat tussen een eerste minister en een gewoon minister, zodat deze laatste volkomen gerechtigd zou zijn deze benoeming mede te ondertekenen.

Het tweede vraagpunt luidde: wat is de betekenis van de Raad van State in relatie tot de ministerraad. Is het gewenst in de bestaande relatie wijziging te brengen?

Dit vraagpunt vereist evenwel nadere precisering. Wanneer het de bedoeling zou zijn daardoor te willen suggereren dat de tussenkomst van de Raad van State vroeger dient te geschieden dan thans gebeurt, werd van meetaf aan door een lid vooropgesteld dat zulks niet wenselijk is. De taak en de toetsing die aan de Raad van State worden toevertrouwd, zijn eerder beperkt. De thans bestaande toestand dient te worden behouden. De Raad van State moet blijk geven van terughoudendheid mede omdat deze instantie niet geëquipeerd is om zich politiek te meten met andere instanties.

Niet iedereen evenwel kon met dit standpunt instemmen en het wordt als een nadeel beschouwd dat het optreden van de Raad van State slechts plaatsheeft nadat de politieke beslissing reeds is genomen, zodat het gevaar bestaat dat de standpunten die de Raad van State t.a.v. een beslissing meent te moeten innemen, dan ook slechts als een louter advies worden beschouwd.

De realiteit is wel enigszins genuanceerder. Onderscheid moet immers worden gemaakt tussen enerzijds de politieke beslissing en anderzijds de reële uitwerking daarvan. Wat België althans betreft, kan worden vastgesteld dat bepaalde onderwerpen na het advies van de Raad van State, volledig worden hervormd, hetgeen meteen tot de conclusie kan leiden dat de tussenkomst van de Raad van State op een vroeger tijdstip zou moeten geschieden.

In elk geval moeten uiteenlopende strekkingen worden vastgesteld. Terwijl in Nederland de vraag wordt gesteld of de Raad over alle ontwerpen advies dient te verstrekken, is er in België kritiek ontstaan op de uitschakeling van advisering door de Raad van State doordat in het verleden vaak een beroep werd gedaan op het argument van dringende noodzaak. Dit laatste werd gevoelig afgeremd sinds het inroepen van de dringende noodzaak voortaan moet worden gemotiveerd.

Meer in het bijzonder wordt er van Nederlandse zijde aan herinnerd dat een verschil van mening naar buiten treden kan tussen de Raad van State en de ministers ten gevolge van de openbaarheid van de adviezen van de Raad. De toestand in België is evenwel verschillend aangezien de Raad van State enkel de minister adviseert. In beide landen wordt het advies bekendgemaakt op het ogenblik dat het ontwerp bij het Parlement wordt ingediend. Ook moet worden vastgesteld dat in België bepaalde belangrijke

adviezen niet worden gepubliceerd.

De openbaarheid heeft wel als gunstig resultaat dat belangrijke wijzigingen door de Raad van State gesuggereerd, er een aanleiding toe zijn dat het probleem opnieuw door de ministerraad in behandeling wordt genomen.

De invloed van deze openbaarheid met het oog op eventuele wijziging van het oorspronkelijk opgemaakt ontwerp, mag evenwel niet absoluut worden gesteld, aangezien het in België eveneens vaak gebeurt dat wijzigingen worden aangebracht nadat de minister kennis heeft genomen van het advies. Zo hij daartoe niet beslist, vindt men in de memorie van toelichting bij het ontwerp een weerlegging van de argumentatie van de Raad van State terug.

Van Belgische zijde wordt het ontbreken van de openbaarheid wel als een leemte gevoeld wanneer het advies betreft met betrekking tot koninklijke besluiten of besluiten van de Gemeenschaps- of Gewestexecutieven. Deze adviezen kunnen immers van determinerend belang zijn ter verdediging van de belangen van de rechtsonderhorigen die daarvan nadeel kunnen ondervinden.

Met betrekking tot het derde vraagpunt — welke juridische betekenis moet worden toegekend aan het reglement van orde en de praktische instructies — kan van meetaf aan worden gesteld dat de tussenkomsten van Belgische zijde beperkt zijn gebleven.

Immers, de toestand in België is totaal verschillend van die welke in Nederland bestaat. In België kan slechts sprake zijn van zuiver praktische instructies zonder enige juridische waarde of betekenis: zij worden trouwens evenmin bekendgemaakt of verspreid. Deze instructies zijn een zuiver intern werkinstrument. Zij zijn bovendien vatbaar voor wijziging, zowel bij elke regeringswisseling als zelfs in de loop van de beleidsduur van dezelfde regeringsploeg.

In Nederland ligt de problematiek anders, zodat aldaar de vraag wordt gesteld of het reglement van orde niet zou dienen te beantwoorden aan de vereisten van een algemene maatregel van bestuur.

Een grotere juridische waarde toekennen aan het reglement van orde blijkt nuttig te zijn omdat het niet uitgesloten lijkt dat in rechterlijke procedures wordt gesteld dat de besluitvorming op een niet regelmatige wijze is geschied.

Zulks zou meteen betekenen dat de Raad van State hieromtrent tot advisering wordt geroepen hetgeen het voordeel zou hebben dat nog meer zou worden gelet op de deugdelijkheid van de formulering en op de harmonie tussen het reglement van orde en andere regels.

Zelfs werd gesuggereerd nog verder te gaan en op de tussenkomst van de wetgever een beroep te doen.

Deze stellingen werden evenwel betwist door enkele leden die de mening waren toegedaan dat het reglement van orde uiteindelijk slechts een interne werking beoogt en dus niet thuis hoort in de wetgeving.

De Belgische oplossing heeft in elk geval het voordeel van de soepelheid en zou, naar het oordeel van een lid van de Belgische afdeling, best in Nederland kunnen worden aangewend.

Met betrekking tot het vierde vraagpunt, welke de juridische positie is van de ministeriële comités enerzijds en de onderraden anderzijds, kan worden gesteld dat de eerste beslissingen kunnen nemen terwijl de tweede instanties de beslissingen voorbereiden.

Gevraagd naar het stelsel op grond waarvan ze in Neder-

land worden opgericht, blijkt dat enkel redenen van praktische aard doorslaggevend zijn. Het onderscheid sector-, facetraden wordt in het stelsel niet of nauwelijks teruggevonden.

Volgens de theorie immers hebben de onderraden tot taak de technische voorbereiding af te werken en van dat standpunt uit gezien, hebben ze een zinvolle betekenis. Op die manier beschikt de ministerraad over een degelijke technische voorbereiding en kan hij zich verder bezig houden met de politieke aangelegenheden.

Een ander statuut moet daaraan niet worden gegeven om redenen die verband houden met de praktische werking.

Vijfde vraagpunt: wat is de betekenis van een stemming in de ministerraad?

In België hebben nooit stemmen plaats: er wordt gestreefd naar een consensus. Een stemming zou trouwens de voorbode zijn van de val van de regering.

In Nederland wordt uiterst zelden tot stemming overgegaan. Zulks geschiedt voor onderwerpen van bijzondere politieke betekenis. Daarnaast vinden ook stemmen plaats in andere gevallen, zoals benoemingen van personen. In dit geval kan het stemgedrag door de partijen heen lopen.

Met betrekking tot de positie van de minister-president in relatie tot zijn collega's uit de regering, moet worden opgemerkt dat de Nederlandse Grondwet onderscheid maakt tussen de minister-president en de ministers. De minister-president is de regeringsleider.

In België is het niet zo scherp gesteld hoewel de eerste minister thans de leiding niet meer heeft van een departement en hem o.m. de taak is toevertrouwd van coördinator van het regeringsbeleid.

Wel is er een evolutie waar te nemen die erin bestaat dat de eerste minister uiteindelijk een bijzondere positie inneemt en een rol speelt die als belangrijker kan worden beschouwd dan die van zijn collega's-ministers. Hij staat bovendien in een bijzondere positie t.a.v. de Koning, aangezien hij wordt beschouwd als belast met het regeringsbeleid.

Wel is het niet duidelijk of de minister-president, niettegenstaande zijn eigen positie, zou kunnen beslissen tot het ontslaan van een minister.

Bij de vorming van de regering in Nederland, worden de fractievoorzitters gehoord. Formeel althans spelen de partijvoorzitters daarbij geen rol, hoewel zij toch duidelijk hun invloed laten gelden. Met het oog op de vorming van de regering en de aanwijzing van de minister-president, spelen de partijvoorzitters geen belangrijke rol, in tegenstelling tot die welke zij zich in België hebben toegeëigend.

G. Traest

Verslag afdeling Strafrecht

Strafrechtelijke aansprakelijkheid van leidinggevende functionarissen van rechtspersonen

De vergadering werd geopend met een korte toelichting door de beide preadviseurs, mevrouw J. Colaes voor België en de heer R.A. Toppinga voor Nederland.

Als belangrijkste element kwam daaruit naar voren dat Nederland, sedert de invoering van artikel 51 van het Wet-

boek van Strafrecht op 1 september 1976, de principiële strafbaarheidsstelling kent van de rechtspersoon in die zin dat, wanneer een strafbaar feit gepleegd wordt door de rechtspersoon, het openbaar ministerie de keuze heeft tussen het vervolgen van de rechtspersoon zelf of van hen die tot het feit opdracht hebben gegeven, alsmede tegen hen die feitelijke leiding hebben gegeven aan de verboden gedraging, of van beiden samen.

In het Belgisch Strafwetboek daarentegen bestaat een dergelijke principiële strafbaarheidsstelling van rechtspersonen niet. De rechter dient telkens via de techniek van de wettelijke, conventionele of rechterlijke toerekening na te gaan welke fysieke personen aansprakelijk zijn voor het strafbaar feit. De rechtspersoon als dusdanig kan niet gestraft worden.

De leden van de Nederlandse sectie beschreven hun wettelijke regeling als zeer bevredigend, een aantal wets-technische en procedurale onvolkomenheden niet te na gesproken.

De leden van de Belgische sectie betreunden unaniem de lacune in de Belgische wetgeving omdat aldus een aantal delicten, bv. milieudelicten waarbij de werkelijke aansprakelijken onvindbaar zijn of zich in het buitenland bevinden, gezien de ingewikkelde beleidsstructuren van een aantal ondernemingen ongestraft blijven.

Wel werd geopteerd voor een geleidelijke invoering van de strafbaarheid van de rechtspersonen in bijzondere taken van het strafrecht en voor het invoeren van een aantal criteria waardoor het openbaar ministerie zich zou moeten laten leiden bij de keuze ofwel de rechtspersoon ofwel de fysieke personen te vervolgen.

Volgens prof. D'Haenens geldt als grootste bezwaar tegen de invoering in België van een wettelijke regeling van de strafbaarheidsstelling van rechtspersonen het nog steeds geldende vereiste van het bewijs van het moreel element van het misdrijf nl. de schuld, het opzet of de culpa, een bewijs dat volgens deze tegenstanders ten aanzien van een rechtspersoon nooit kan worden geleverd. In Nederland geldt dat vereiste niet in het ordeningstrafrecht en bovendien kan volgens de leden van de Nederlandse sectie in een aantal gevallen wel degelijk gesproken worden van een «schuldige» rechtspersoon of van een «collectief opzet» bij de rechtspersoon, zonder dat afzonderlijke fysieke personen kunnen worden aangewezen bij wie dit element aanwezig is.

Aan de hand van de verschillende vraagpunten werden verder in de namiddag van gedachten gewisseld over een aantal kenmerken en gevaren van de in beide landen geldende systemen.

Volgens de Nederlandse leden leidt de strafbaarstelling en het daderschap van de rechtspersoon in het Nederlandse strafrecht niet tot een ontkenning van de persoonlijke verantwoordelijkheid van het individu. Integendeel, de persoonlijke verantwoordelijkheid wordt verscherpt omdat in een aantal gevallen het straffen van de rechtspersoon met zich meebrengt dat personen gestraft worden die zonder de strafbaarstelling van de rechtspersoon niet zouden kunnen worden getroffen. Een dergelijke situatie doet zich voor wanneer het handelen van de rechtspersoon in die zin gefragmenteerd is dat het bestaat in verschillende gedragingen van mensen welke gedragingen ieder afzonderlijk geen strafbare feiten opleveren.

Veel hangt echter af van de vervolgingstaktiek van het openbaar ministerie. Wordt systematisch de rechtspersoon vervolgd, dan verdwijnt wel degelijk de persoonlijke verantwoordelijkheid van het individu naar de achtergrond. Dit is het geval in het ordeningsstrafrecht waarbij zeker in 50 % van de gevallen de rechtspersoon zelf vervolgd wordt behalve wanneer deze insolvent is. In het moreel strafrecht daarentegen zou het ouderschap van de rechtspersoon meer gebruikt worden als aanknopingspunt voor de aansprakelijkheid van leidinggevende personen.

Door het opleggen van zware pecuniaire boetes bestaat zowel in Nederland als in België het gevaar dat indirect personen gestraft worden, zoals de aandeelhouders of zelfs de werknemers, die tot op zekere hoogte part noch deel hebben aan het verboden handelen. Bovendien wordt in België de rechtspersoon in talrijke wettelijke bepalingen burgerrechtelijk aansprakelijk gesteld voor de veroordelingen tot geldboete en andere kosten uitgesproken tegen hun organen of aangestelden (zie artikel 66 W.H.P.). Aldus worden in België de rechtspersonen, die principieel niet gestraft kunnen worden, toch indirect gestraft.

Op Europees vlak dienen tenslotte drie resoluties vermeld te worden van het Comité van de Ministers, namelijk van 1977, 1981 en 1982, waarbij de lid-staten verzocht worden de invoering van de strafbaarstelling van rechtspersonen te overwegen, meer bepaald in verband met economische criminaliteit, milieudelicten en consumentenbescherming.

Hilde Laga

Verslag afdeling Privaatrecht

Meerpartijenovereenkomsten

1. Onder het voorzitterschap van prof. J.M.M. Maeijer, de nieuwe voorzitter van de Nederlandse sectie van de Vereniging, besprak de afdeling Privaatrecht het thema van de *meerpartijenovereenkomsten*, aan de hand van de preadviezen van dr. E. Dirix voor België en mr. L. Hardenberg voor Nederland. Zoals reeds enkele jaren gebruikelijk, wordt de tekst van deze preadviezen in het *Tijdschrift voor Privaatrecht* gepubliceerd (zie *T.P.R.*, 1983, 757-836). Bij de aanvang van de vergadering werd aan de deelnemers tevens een inventaris van de overeenkomst- en verschilpunten tussen het Belgische en het Nederlandse recht ter beschikking gesteld.

2. Alvorens aan de hand van de door de preadviseurs opgestelde vraagpunten een aantal verbintenissenrechtelijke problemen te behandelen die door de meerpartijenovereenkomst worden opgeroepen, achtte de vergadering het nuttig aandacht te besteden aan het *typologiseren* van meerpartijenovereenkomsten (zie vooral: Dirix, E., o.c., *T.P.R.*, 1983, 763-769, nrs. 8-13). Naar gelang van de intensiteit van de samenhang tussen de verschillende contractuele rechtsverhoudingen kan men drie types meerpartijenovereenkomsten onderscheiden.

De eerste soort vormen de symmetrische of bilaterale meerpartijenovereenkomsten, die deelbare, solidaire of ondeelbare verbintenissen in het leven roepen. Typische voorbeelden hiervan zijn de gezamenlijke verkoop door de medeëigenaars van een onverdeeld goed aan één of meerdere kopers, of ook de bewaargevingsovereenkomst aange-

gaan door de blote eigenaar en de vruchtgebruiker van het goed.

De tweede soort meerpartijenovereenkomsten zijn die met een meer complexe, asymmetrische structuur, waarbij de partijen elk een eigen juridische positie innemen. Hier staat men voor de zogenaamde driehoekscontracten. Bekende voorbeelden hiervan zijn de meerpartijen-ruil, de delegatieovereenkomst en ook de cessie van overeenkomst of contractoverdracht.

Het derde type van meerpartijenovereenkomsten zijn die welke samenwerkingsvormen tussen de partijen in het leven roepen, waarbij de wil en de prestaties van partijen gericht zijn op de verwezenlijking van gemeenschappelijke doelstellingen. De meest bekende toepassing hiervan is alleszins de maatschap. Andere voorbeelden zijn allerhande samenwerkingsovereenkomsten tussen ondernemingen (kartels, consortiumovereenkomsten, *pool*-overeenkomsten) en tussen beoefenaars van vrije beroepen.

Vooraf het onderscheid tussen het tweede en het derde type van meerpartijenovereenkomsten is van belang bij het uitstippelen van de daarop toepasselijke rechtsregels, en in het bijzonder bij de beantwoording van de vraag in welke mate de bepalingen betreffende de tweepartijenovereenkomsten bij analogie kunnen worden toegepast op de meerpartijenovereenkomsten. Van meetaf aan was het voor de vergadering nochtans duidelijk dat de afgrenzing, niet alleen tussen deze drie types meerpartijenovereenkomsten onderling, maar ook ten opzichte van de tweepartijenovereenkomst, in de praktijk niet altijd gemakkelijk is.

3. Hoofdbrok van de besprekingen vormden een aantal verbintenissenrechtelijke problemen met betrekking tot de totstandkoming, de geldigheid, de uitvoering, de niet-nakoming en de beëindiging van meerpartijenovereenkomsten. Vooraf moet hierbij worden beklemtoond dat noch in België, noch in Nederland, het Burgerlijk Wetboek hierover bijzondere regels bevat. Dit is wel het geval in het Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek (N.N.B.W.), dat in artikel 6.5.1.1, tweede lid, bepaalt dat op meerpartijenovereenkomsten de algemene regels van het contractenrecht niet van toepassing zijn «voor zover de strekking van de betrokken bepalingen in verband met de aard van de overeenkomst zich daartegen verzet». Naast deze algemene richtlijn is in artikel 6.5.4.22 N.N.B.W. ook nog een regeling uitgewerkt met betrekking tot het ontbindingsrecht en het prestatieuitstel (*exceptio non adimpleti contractus*).

4. Meerpartijenovereenkomsten kunnen op twee manieren *tot stand komen*: ofwel door de toestemming van alle daarbij betrokken partijen, ofwel door de toetreding van een derde tot een reeds bestaande overeenkomst.

Met betrekking tot de eerste wijze van totstandkoming kon de vergadering zich akkoord verklaren met het door de Nederlandse Hoge Raad in het arrest Piedboëuf (een Belgisch-Nederlands geschil!) gehuldigde beginsel dat bij meerpartijenovereenkomsten iedere partij haar *toestemming* slechts geeft en zich slechts gebonden acht onder de voorwaarde dat ook de overige partijen zich verbinden (H.R., 9 februari 1979, *N.J.*, 1979, nr. 501, met noot C.H.J. Brunner; voor de bespreking hiervan, zie naast de twee preadviezen: Blei Weissmann, Y.G., in De Afdeling Burgerlijk Recht van de Rijksuniversiteit te Leiden, «Overzicht van rechtspraak. Enkele belangrijke arresten van de Hoge Raad der Nederlanden (1976-1979)», *T.P.R.*, 1980,

(859), 929-934, nr. 38). Het gaat hier met andere woorden, zoals de voorzitter van de afdeling het treffend uitdrukte, om een toestemming «opdat» en «omdat». Op dit principe kunnen uitzonderingen worden aanvaard, hetzij om praktische redenen, hetzij wegens de aard van de overeenkomst (b.v. «*intuitu personae*»-overeenkomst), hetzij wegens de bedoeling van partijen.

Ingeval een meerpartijenovereenkomst tot stand komt door het feit dat een derde *toetreedt* tot een reeds bestaande overeenkomst, was de vergadering het erover eens dat deze derde in beginsel in dezelfde rechtspositie moet worden geplaatst als de oorspronkelijke contractspartijen, tenzij de aard van de meerpartijen-rechtsverhouding zich daartegen verzet. In de praktijk kunnen er zich inderdaad twee mogelijke situaties voordoen: de derde-toetredster kan een zelfde of een soortgelijke rechtspositie verkrijgen, bijvoorbeeld bij toetreding tot een vereniging of een maatschap, maar hij kan ook een afzonderlijke rechtspositie verkrijgen, bijvoorbeeld wanneer de vervoerder toetreedt tot een koop-verkoop-transactie waarin ook het vervoer wordt geregeld.

Daar de derde-toetredster in beginsel in dezelfde rechtspositie wordt geplaatst als de reeds gebonden partijen, heeft hij de verplichting het nodige te doen om zich daaromtrent te *informer*en. Door de meeste deelnemers werd echter beklemtoond dat daarbij een onderscheid moet worden gemaakt tussen twee mogelijke situaties: ofwel werd door de derde zelf een aanbod gedaan om tot een bestaande overeenkomst toe te treden, in welk geval eerder op hem een onderzoeksplicht zal rusten, ofwel werd hij uitgenodigd om tot de overeenkomst toe te treden, in welk geval er veeleer een grotere informatieplicht bestaat voor de reeds gebonden partijen. Onvoldoende informatie vanwege deze laatsten kan er eventueel toe leiden dat de derde-toetredster zich niet gebonden hoeft te achten door situaties die hij niet hoefde te verwachten.

5. Een bijzonder probleem, dat eerder in België en in Frankrijk dan in Nederland blijkt te bestaan, is de vraag welke de juridische draagwijdte is van de handtekening die door een derde, zonder enige nadere uitleg, wordt geplaatst op de akte die de overeenkomst vaststelt (de zogenaamde *tiers signataire*). De vergadering was het erover eens dat hierop moeilijk een algemeen antwoord kan worden gegeven: naar gelang van de omstandigheden zal het gaan om de bevestiging, de goedkeuring van de overeenkomst die in de akte besloten ligt, dan wel om een persoonlijke gebondenheid door deze overeenkomst.

6. In de vergadering is lang en uitvoerig gedebatteerd over het *oorzaak-vereiste* in meerpartijenovereenkomsten en over de gevolgen die moeten worden verbonden aan de ongeoorloofde oorzaak die niet aan alle partijen gemeenschappelijk is. Hier kon geen volledige eensgezindheid worden bereikt, wat voor een deel te verklaren was door het feit dat het oorzaakbegrip in beide landen niet geheel gelijklopend is. Sommigen verdedigden de opvatting dat de nietigheid van de overeenkomst alleen werkt tussen de partijen die met ongeoorloofde beweegredenen hebben gecontracteerd, maar niet ten opzichte van de anderen. Volgens een tweede strekking diende de overeenkomst in haar geheel te worden nietig verklaard, daar het hier om een absolute nietigheid gaat die door alle partijen kan worden ingeroepen. Wel was men het erover eens dat de *bona fide*-contractanten in ieder geval schadevergoeding moeten kun-

nen krijgen, hetzij op contractuele basis, als uitvoering bij equivalent, hetzij op buitencontractuele basis, door toepassing van de regel «*Nemo auditur...*» of wegens een *culpa in contrahendo* van de anderen.

7. Ook ten aanzien van de toepassing van de leer van de *wilsgebreken* op meerpartijenovereenkomsten rees de vraag of het contract in zijn geheel dan wel slechts gedeeltelijk diende te worden nietig verklaard. Het antwoord hierop hangt af van de mate van samenhang tussen de verschillende partijen. Zo zal bij samenwerkingsovereenkomsten normalerwijze de gehele overeenkomst nietig worden verklaard indien de medewerking van alle partijen daaraan onontbeerlijk is, ook van degenen die niet bij de nietigheidsactie waren betrokken. Voor andere overeenkomsten zal de nietigheid slechts uitwerking hebben tussen de partijen door en tegen wie de nietigheidsvordering is ingesteld, tenzij de medewerking van de anderen aan het contract essentieel was. De vergadering was het erover eens dat de partij die niet bij de vordering tot nietigheid was betrokken, schadeloos moet worden gesteld indien de gehele overeenkomst nietig wordt verklaard. Ten aanzien van de dwaling echter bestond hierover minder eensgezindheid.

8. Voor problemen betreffende de *besluitvorming* en de *geschillenregeling* acht de vergadering het wijselijk dat de partijen hiervoor zelf een regeling treffen in hun contract. De clausule krachtens welke bij meerderheidsbeslissing de rechtspositie van één der partijen kan worden gewijzigd of deze partij zelfs uit de contractsband kan worden gestoten, wordt als geldig beschouwd.

9. *Opzegging en ontbinding* leveren als dusdanig geen bijzondere problemen op voor meerpartijenovereenkomsten, maar veeleer voor de zogenaamde *duurovereenkomsten*. De vergadering aanvaardt het algemeen beginsel dat alle overeenkomsten, inclusief meerpartijenovereenkomsten, die voor onbepaalde duur zijn aangegaan, steeds opzegbaar moeten zijn, maar met dien verstande dat de opzegging niet ontijdig mag geschieden en te goeder trouw moet gebeuren, d.w.z. op redelijke gronden gebaseerd moet zijn. De clausule in een meerpartijenovereenkomst waarbij ontbinding en/of opzegging uitdrukkelijk worden uitgesloten, wordt als geldig beschouwd, maar het blijven vasthouden aan dit beding kan naar omstandigheden ongeoorloofd of strijdig met de goede trouw zijn. Of een partij volledig eenzijdig opzegging kan doen, zonder de medewerking van de anderen, hangt af van de aard van het contract, in het bijzonder van het al dan niet gericht zijn op de samenwerking tussen partijen. De vraag of de opzegging door één partij het einde van de hele rechtsbetrekking met zich meebrengt dan wel of deze nog voor een deel in stand kan worden gehouden, moet worden beantwoord met inachtneming van de concrete omstandigheden en de gemeenschappelijke bedoeling van partijen. Als de medewerking van een niet opzeggende of niet opgezegde partij onontbeerlijk is om aan de meerpartijenovereenkomst uitwerking te verlenen, zal de opzegging door één partij normalerwijze de beëindiging van de hele overeenkomst impliceren.

10. Onder de deelnemers van de vergadering bestond verschil van mening over de uitoefening van opschortingsrecht, in het bijzonder de *exceptio non adimpleti contractus*, bij meerpartijenovereenkomsten. Sommigen verdedigden de opvatting dat het recht van een partij om haar eigen

prestatie uit te stellen op dezelfde wijze en onder dezelfde voorwaarden dient te geschieden als de uitoefening van het meerdere recht de ontbinding te vorderen. Anderen daarentegen waren van oordeel dat het opschortingsrecht niet op dezelfde wijze geldt als voor tweepartijenovereenkomsten en dat met name bij samenwerkingsovereenkomsten dit recht niet mag worden uitgeoefend als het samenwerkingsverband eronder lijdt en de onschuldige contractspartners daarvan nadeel ondervinden.

11. Over het door de preadviseurs geformuleerde vraagpunt of aan de meerpartijenovereenkomst een aparte plaats dient toe te komen in het contractenrecht, was de vergadering eensgezind om hierop een bevestigend antwoord te geven. Men kan trouwens niet aan de vaststelling ontkomen dat de meerpartijenovereenkomst reeds een aparte plaats heeft in het contractenrecht van beide landen. Men denke hier aan rechtsfiguren zoals de maatschap, de delegatieovereenkomst en de cessie van overeenkomst of contractoverdracht.

De deelnemers waren het er ook over eens dat het voorgaande niet betekent dat de wetgever ook bijzondere regels zou moeten uitwerken voor de meerpartijenovereenkomst. Deze aparte plaats moet door de *jurisprudentie* en de *doctrine* tot uitdrukking worden gebracht. Het kan echter wel nuttig zijn dat door de wetgever enkele algemene richtlijnen worden vastgesteld omtrent de al dan niet toepasselijkheid, bij wijze van analogie, van de regels van tweepartijenovereenkomsten op meerpartijenovereenkomsten. De in die richting gaande bepalingen van artikel 6.5.1.1, tweede lid, en artikel 6.5.4.22 N.N.B.W. zijn dan ook zeker niet als overbodig te beschouwen, maar verschaffen de rechter integendeel een nuttige leidraad bij de oplossing van geschillen met meerpartijenovereenkomsten.

Door de vergadering werd tevens de wens uitgedrukt dat in de toekomst in de doctrine, en in het bijzonder dan in de handboeken over contractenrecht, wat meer aandacht zou worden besteed aan de meerpartijenovereenkomst. Zo werd onder meer aangestipt dat bij een wetenschappelijke benadering van dit onderwerp zou kunnen worden getracht enkele algemene beginselen of richtlijnen uit te werken betreffende de analogische toepassing van de regels die voor tweepartijenovereenkomsten gelden. Onder de deelnemers bestond evenwel verschil van mening over de vraag of dit nu moet gebeuren in de handboeken waarin de algemene contractenleer wordt behandeld, dan wel in de werken waarin de verschillende bijzondere contracten worden besproken. Een combinatie van beide methodes werd niet uitgesloten geacht.

12. Op de bij wijze van besluit geformuleerde vraag waarin nu het *eigene* van de meerpartijenovereenkomst schuilt, kan slechts in zeer algemene bewoordingen een antwoord worden gegeven. In die zin kan men stellen dat het essentieel gaat om de onderlinge samenhang tussen de contractuele rechtsverhoudingen en om de gemeenschappelijke doelstellingen die door partijen worden nagestreefd. In plaats van dit *in abstracto* te formuleren dient men eerder de concrete inhoud van de rechtsbetrekking en de aard en strekking van de overeenkomsten te gaan onderzoeken. Zo is het duidelijk dat dit «eigen» karakter meer tot uiting komt in de zogenaamde driehoekscontracten en de samenwerkingsovereenkomsten dan in het eerste type van de symmetrische of bilaterale meerpartijenovereenkomsten.

De daarbij aansluitende vraag in welke mate die eigen aard van de meerpartijenovereenkomst de niet-toepassing rechtvaardigt van de wettelijke bepalingen inzake tweepartijenovereenkomsten, kan dan ook slechts worden beantwoord met inachtneming van de concrete omstandigheden, zoals de aard van de overeenkomst en de bedoeling van partijen. Het eerder genoemde onderscheid tussen de zogenaamde driehoekscontracten en de samenwerkingsovereenkomsten zal ook hier vaak een belangrijke rol spelen.

13. Ten slotte koos de vergadering als onderwerp voor de besprekingen van volgend jaar «De verzwijging bij de verzekering». Van Belgische zijde zullen de professoren H. Cousy en H. Claassens als preadviseurs worden aangezocht, en van Nederlandse zijde de heer Salomons.

Aloïs Van Oevelen

BERICHTEN

Studiedagen van het Centrum voor Fiscale Wetenschappen en Bedrijfsbeleid

Het Centrum voor Fiscale Wetenschappen en Bedrijfsbeleid, Postuniversitair Instituut van de Economische Hogeschool Sint-Aloysius en de Fiscale Hogeschool, organiseert de volgende studiedagen:

17, 24, 31 maart en 7 april 1984 — Vennootschapsbelasting en Personenbelasting

23 maart 1984 — Prangende problemen rond het sociaal statuut van de zelfstandigen

29 maart 1984 — Het fiscaal statuut van de buitenlandse kaders

30 maart 1984 — Automatisering van advocatenkantoren

6 april 1984 — Profijtbeginnel en Privatisering

5 mei 1984 — Export Management

Inlichtingen: de Brouckèreplein 2, bus 26, 1000 Brussel, tel. 02/217.64.68

Bijzondere licentie in internationaal en vergelijkend recht

Aan de Rechtsfaculteit van de Vrije Universiteit Brussel wordt zoals vorige jaren van oktober 1984 t/m juni 1985 een postuniversitaire cursus in internationaal en vergelijkend recht gedoceerd. De graad van «Master in International and Comparative Law» wordt verleend aan de student, die aan de door de Faculteit gestelde vereisten voldaan heeft.

Inlichtingen: Vrije Universiteit Brussel, P.I.L.C., c/o professor dr. B. De Schutter, directeur, Pleinlaan 2, 1050 Brussel.

TIJDSCHRIFTEN

Jura Falconis, 1982-83

nr. 4

A. Dhoore, De sociale zekerheidspositie van migrerende en vreemde werknemers in België; M. Scevenels, De politieke status van vreemdelingen; B. De Geest, Van integratie tot retour: opinie politieke partijen; E. Saen, Hervormde optie en naturalisatie als oplossing voor het migrantenprobleem; C. Vanderveeren, De Belgische nationaliteitswetgeving; I. Luyten, De intergouvernementele commissie voor migratie.